TECHE
UDINE

MANOSCRITTI

FONDO PRINCIPALE

Manoscritto n. **P_MSS_0747**

Nel Fondo Principale sono confluiti la maggior parte dei lasciti manoscritti pervenuti alla Biblioteca Civica «Vincenzo Joppi» nel corso del tempo: si tratta perciò di un fondo composito nel quale è possibile trovare manoscritti di argomento liturgico, scientifico, giuridico, botanico e altro.

Collocazione:

Biblioteca Civica "Vincenzo Joppi", Udine
https://www.techeudine.it/fondo-principale
https://www.sbhu.it/

Cronache
S. Daniele x
Cargna x
Dignano x
Gemona x
Pordenone x
Cividale x
Oderzo

N. 737 –
755 –

747

De Antiquitatibus Carneæ
Ermacora Fabij Quintiliani

62

1175

Nobili, et Perillustri Tulmetij Communitati

J. C. S. D.

Quod vetera Provinciarum monumenta, qualitates, mores, res
gestæ aliquando ceu turpi demandatæ oblivioni perierint,
aut Scriptorum inopia vel sane incuria id factitatum existi=
mo. Quippe cum Carnica Regio nunc Carintiæ, Forijulijque con=
termina, inhabitantium simplicitate, innocentiaque contenta
literarias artes fere non noverit, et agrorum cultui detenta;
scitos non prestitit homines, qui bella, qui paces, quive fæ=
dera actaque quæque stylo describerent. Sub tenebris sic incu=
lusa, ac parum nisi sibi cognita stetit diu Patria, cum de=
fluente parumper ætate, excepit animos virtus, et quos rudes
effecerat inclementia Loci, Magistra rerum scientia expolivit.
Hinc soluti Legibus Populi, condito sibi plurimorum Regimine,
sub imperium dati; Statuta, Sanctiones, et quæ ad bene vivien=
dum opitulari ipsa sunt, decreta; atque ut non modo pacis, sed
belli etiam temporibus, res suas tutari apprime valerent, Comitijs
Tulmetium, veluti Provinciæ caput deportatis Communitati sum=
ma rerum demandata est. Quæ vero increscentibus annis per=
acta sunt, quæ sors aut propria aut aliena urgente Domina=
tione fuerit subsecuta, unus tantus Quintilianus Hermacora
Patriæ consulens nomini in unum congerere expetitis ab Archi=
vio publico memorialibus, decimo quinto iam exacto prope
finem sæculo, operæ pretium duxit. Huius manuscripta malo
facto diu latitata, ac fere deperdita, tandem nec sine Numi=
ne comperta tenui, sed qualia ignavus excavator ex vetusto

eius, ac penè intelligibili exemplari deprompsit, ut addere manum, et in occursum Codicis ire necessum fuerit. Quare ne benemerentis Concivis nostri labor deperat, neve quæ scitu digna in Provincia evenere, in casum eant, Regiis Status demandare, ipsius meæ Patriæ decori auspicatò prospiciens. Hic Regionis status, conditio, mores, et quæ memoriæ obliterata videbantur monumenta, res gestæ, belli, pacisque consilia actutum in experto sunt. Nec sociali quadam necessitudine deerunt Forijulij notitiæ, videlicet qui fuerit Patriarcharum ambitus dominatio, vires, quæ Jusdicentium Castellanorum factiones, fœdera, et à Domino defectiones, quæque Germanorum, aliorumque Principum decursiones, et induciæ, addita tum primum Scriptoris opinione, pluribus suffulta auctoritatibus, et argumentis, ubi nam, et quale fuerit Oppidum Julium a Caio Julio Cæsare extructum vel eius nomine accuratum. Tu interim Nobilis, et retroactis sæculis spectata Communitas, grato excipe animo, quas tibi dat Concivis tuus Quintilianus imitandas maiorum memorias, et quas plurimis expurgatas mendis, quoad fieri potuit, honorifica ferme munera, alter filius tuus, ultro tibi defert, et dicat. Vale et semper vale.

Fabij Quintiliani Hermacorae, De Antiquitatibus Carneae.

Liber Primus.

Vniversam Regionem illam, quae inter Liquentiam Flumen Damnitinum Agrum terminant, et Adriaticum Sinum, Otinam Sapidiam; Alpesque superiores Italiam à Germania dividentes, continetur; Carnorum Provinciam antiqui nominavere; eiusque incolae, Carni Populi dicebantur, cuius metropolis fuit Aquileia Civitas Nobilissima, Romanorum Colonia, circa quam Caius Iulius Caesar, dum Proconsul in Gallia bellum gerebat, tres Legiones in hybernis collocare consueverat. Omnis ea Provinciae pars, quae à Flumine Tella, quod prope Ventionum Oppidum in Tilaventum labitur, usque ad mare protenditur, mutato priore nomine, Forumiulij dici cepta est, illiusque Populi Foroiulienses appellari ad eorum Populor. differentiam, qui Foroiulienses Transpadani Plinio teste, Dicti sunt. Reliqui vero Populi, qui à Flumine Tella supra Alpes incolunt, quibus tanquam se invicem urgentibus includuntur, et antiquum nomen retinuere, et hodierno quoque die, Carni Populi passim nuncupantur.

Huius autem superioris Provinciae descripturus antiquitates, antequam rem ipsam aggrediar, illius situm, locorum qualitates, et incolentium mores explicare operae pretium fore existimavi; ut qui haec perlegent, quid ubique in ea gestum sit, facilius intelligere possint.

Omnis igitur Regio in quatuor partes divisa est, quae communi illis gentibus vocabulo, et Quarteria, et Canales appellantur

quorum primum ad orientem solem vergens Incarorium nomi=
natur, habetque torrentem nomine Chiarsorum quod medium
interfluit, qui deinde Butim Fluvium ingrediens ambo Tilia=
venti aquas adaugent. Quod vero ad occidentem protenditur
Sublinij Quarterium est, in cujus capite nobile Tiliamentum
flumen exoritur; medium autem inter hunc proximum
Quarterium Tertii tenet, cui adhaeret Quarterium Divi Petri,
a vetustissima ecclesia Collegiata et Apostolorum Principi dicata
nomen trahens: Haec Vallis Butim rapacissimum flumen
excipit, tertium vero Decanum, quae diversis itineribus in Tilia=
ventum dilabuntur. Audit tertio Plavis quoque flumen cele=
berrimum, quod ex monte quodam satis elato ortum ducens,
Arcton indeque Arcton versus pertransiens Vallem Zappatani,
cujus incolae etsi germana plerumque utantur Lingua,
tamen et inter carnos connumerantur, et Tulmetinae Iuris=
dictioni parent, per Cadubriensium montium anfractus
fluctibus rapidis praeceps inter saxa devolvitur, exceptusque
mox agro Belluensi, et utrumque, clementiore alveo
praeterlabens, et navium pondera sustinens, Adriatico
mari sese immiscet. Habet etiam Quarterium Divi Petri
lacum, subtus Pagum Timavi, ex purissimis aquis sibi=
dem stabentibus confectum, qui exquisiti saporis truttas
incolis subministrabat. E regione vero ipsius Pagi, ultra
Butim, ex quodam monte, qui ex purissimis undique saxis
constat in CC passuum altitudinem, unico tantum
ore erumpunt uberrimae ac perennes aquae, illico ad
pistrini, pluriumque officinarum usum, largiter, abundeque
sufficiunt, a quibus Timavi nomen illo loco impositum
fuisse credendum est. Paulo infra, ex altero Timosij

montis latere excurrit Rivus nomine Moscardus mirę rapacitatis, cujus alveo incredibilis magnitudinis saxa, precipiti gurgite rotantur, modo in summa extantia modo sese ad imum deprimentia, ita ut eo durante vortiginis impetu, aqua nullibi appareat, quo sepe fit, ut illac iter facientes, siccam aridamque arenam, quę solidę telluris speciem prefert, cernentes, in eam ingressi, et ipsi, et equi pectore et capite tenus demergantur, neque inde evadere possint sine aliorum subsidio, qui astibus suppositis, ne et ipsi in easdem incidant voragines, eos tandem equosque tamen, inde educunt, et periculo liberant. Solet preterea rivus hic, quod mirum omnibus videtur, vel nullis ingruentibus imbribus, estivo tamen tempore, placido, ac sereno cęlo eximię magnitudinis saxa secum trahere, eosdemque vortices efficere, quos pluviosis nimbosisque diebus induxit, nullibi, ut diximus, prorsus aqua apparente. Idem quoque traditum est à Joanne Boccatio de Torrente quodam Ceretonio inter Pistoriensem, et Lucensem agrum fluente, nisi hoc uno à nostro differat, quod ille decennio tantum, hic paulo longiore etiam intervallo, subito ac fortuito motu, magnorumque ex imo telluris ruentium lapidum vomitione, vel incolas ipsos fallat incautos. Sic enim singulis estivis temporibus, easdem repetens vices, quam plurima damna, agris, quos inter montium fauces lapsus preterfluit quotannis inferre consuevit; et cum nullum satentius argumentum afferatur, hic tamen digna sanè, quę in medium producantur vel insolentium motu, et opinione effecta, vel re veritate nixa (nihil enim temere affirmare ausim) nonnullam rationem ejusdem commotionis adducit. Quidem enim Pastores illius Brincoli montis Brinnij accolę, nisi diversis temporibus, constanter affirmare non dubitarunt,

sepiùs se, dum greges, et armenta illic pascerent, passim sereno
Celo, tanquam uocem hominis immanem aliquam molem
attollentis inauditam non sine magno suo pauore, eodemque
penè momento ingentium saxorum, ex ipso monte euulsorum
fragorem, aeris etiam aliquando commotionem, tonitrua et
grandines repenti subsequi solere, nonnullasque interdum
boues prope ipsum locum tunc depascentes, precipites
actas; que omnia adscribunt ueteri periurio in ipso monte,
à quodam Domino, dum de iure finibus controuersia, et
lis esset, perpetrato, cuius paulo post secuta morte, ingentes
terrentesque uoces in hunc usque diem exaudiri, et
horribiles quasdam species illis in locis uersantes uideri
asserunt. Sunt etiam preter eos, qui supradictis Quarterijs
continentur, plures Pagi circa Fulmetinum oppidum,
totius Carnee Caput, cui nomen dederunt preterambulantes
aque Tiliauenti Fluminis toto Foroiulij celeberrimi, quod
et ante conditum oppidum, et postea per multos annos
Fulmentum uulgo dicebatur, eoque nomine antiquitus
appellatum fuisse tam publicè quam priuatè tabule
testantur, postea uero mutato priore nomine, à Tilla,
et Veneto ex Phaetontis genere ortis Tillauentum dici
ceptum est. Constat siquidem Phaetontem ex Attica Regione
profugum, cum Ligure eius filio, a quo Ligures dicti sunt
multis ante Oenotrium Arcadem seculis, in Italie occiden=
talem partem, se recepisse, oramque iam, que nunc Venetia
dicitur, tenuisse. Ex Ligure uero Cycnus, qui Cenomanis ~~[illegible]~~
nomen imposuit, originem duxit, et ab hoc Cycno Eridan=
num, qui Eridano fluuio nomen, hodie Padus, indidit,

exaudi=tam

Et ex Eridano Venetum, qui Venetiam oram à se iussit appellari, genitum fuisse perferunt, à quo Tillos demum exortus, ut est Paterno nominibus inuentis, Tiliavento nomen fecit. Cæterum hi Pagi in Plebes (sic enim nonnullorum virorum collegia patrio nomine nuncupant) dividuntur, quarum primum tenet locum Plebs Tulmetij in eminenti ultra Butium edita loco, Proxime sunt Plebes Invillini, Vendliarum, et Caucatij, quæ singulæ plures complectuntur pagos. Habet autem plebs Caucatij Lacum ab eadem denominatum, qui non solum perfecti saporis tructas viginti pondo, sed etiam anguillas eiusdem pene magnitudinis, nulliusque loci secundas, lucios etiam, ac tincas, quales nusquam alibi reperias, optimè alit; nil enim fimi in eo residet, namque ipsum purè nitidissimeque aquæ ex proximis montibus prodeuntes efficiunt, et in longitudinem ultra passus M., in latitudinem verò aliquanto minus patet. Continet hæc omnis Regio Pagos CLII. Sterilis autem adeo est, ut cum ob ipsius agri infecunditatem, tum ob fluminum rapacitatem, quæ incredibili impetu e montibus devolutæ, et nullis alveis contentæ in agros undique irruunt, et magnos terræ cumulos secum trahunt, fruges ad inhabitantium commodum victumque necessarias suppeditare nequeat. Importatis tamen e Foroiulij frugibus, ac vinis maximè utuntur, magnusque apud eos lactis recotisque usus est; pascua enim habent uberrima, montesque non minus ad pecudum innumeram turbam alendam aptissimos, verum etiam procerissimis arboribus tam ad navalem, quam fabrilem, et ignis usum pertinentibus refertos. Præterea huius regionis incolæ, insita bona industria variique generis mercatura,

quam non modo in Italo, et Germano Solo, verum etiam in totius
ferè terrarum orbis partibus circumferunt, sibi, et suis victum
quaerunt, ex quo, non quemadmodum ‡ nonnulli falsò opinantur, eos
hebetes esse, stupentesque naturâ, sed potius callido admodum,
et sagaci ingenio, res ipsa demonstrat, corpus enim, animumque
assiduè exercent, diversamque rationem, quam omnes ferè rustici
sequuntur, inierunt. Hi enim frigoribus parta plerumque fruuntur, nam
hiemali tempore, foris, ac suo solo sunt, sibique adiutoria habentes,
labore, et industria parant. Sed ne quis eos agriculturam
omninò neglexisse existimet, nam quotannis ineunte aestate
ad fruges colligendas domum revertuntur, caeteroque reliquo
anni tempore, domesticis rebus compositis, ac sementa peracta,
per hyemem intermissa negotia statim repetunt, ex quo magnam
sibi pecuniae vim comparant. Sic nec agriculturae, quae ipsis
stati, ac requiei loco est, neque peregrinationis, aut laboris, alli-
ciendi spe lucri eos satietas unquam capit. Quod autem
Ioannes Candidus Commentariorum Aquileiensium lib. 1. asserit
Carnis populis guttur adeo intumescere, ut mamillas plerumque
excedat, virum doctissimum, et in historia conscribenda
diligentissimum virum, locorum imperitia, quod eius pace
dictum sit, facilè in errorem adductum, rari enim sunt in hac
Provincia, qui huiusmodi morbo laborent. Est tamen Vallis
quaedam huic regioni finitima quam Iuliam Latino nomine
nonnulli dixere; incolae vero Zliam à flumine, quoddam
intersecat, appellant; in qua maximè circa locum, nomine Lakarchiu
~~[illegible]~~, magna hominum pars, aquarum, quibus utuntur,
ut ipsi asserunt, vitio, incredibilem gutturis tumefactionem

patiuntur, nec solum hac corporis deformitate, sed etiam quadam mentis stoliditate, animique torpedine, quamplures afficiuntur, ut etiam loquela ipsis adempta esse videatur, Quapropter à quibusdam Germaniae Principibus (Vallis haec inter Germaniae partes adnumeratur) ut pote qui divitijs et opibus affluunt, huiusmodi homines ioci loco in delitijs habentur, et eos in conuiuijs tempestiuis adhibent, eorumque ineptijs ad cachinnos risumque excitantur, ut etiam superiore anno, ~~non paucos~~ quidam in gratiam nonnullorum Nobilium, non paucos huiusce generis homines, ex eo, quem supra ~~homines~~ memorauimus, loco, Plaustris Viennam usque adduxit. Ego tamen, magis pij, ac Christiani animi, fore duxerim, istorum infelicitate, ac miserijs moueri, quam stultitijs delectari. Sed nos ad propositum iter reuertamur. Haec metallicarum quidem diuitiarum prorsus expers non est Carnorum Prouincia, argenti enim fodinae exstant in Primosio monte prope Pagum Timauum, et etiam in Quarto Canalis Gorti. Ex monte quoque Diui Petri prodeunt quaedam aquae, quas vernaculo sermone Pudias vocant, tam hyberno quam aestiuo etiam tempore ebullientes, nec minus colore, quam sapore, odoreque sulphureo, quibus accolae persaepe ad scabiem expellendam, et ad omnia alia, in quibus sulphur adhiberi solet, utuntur. Vuae quoque circa Tulmetium, nec non et infra, et supra excrescuntur, ex quibus vinum efficiunt, quod licet hyeme durioris digestionis acerbumque videatur, aestiuo tamen tempore, in mitiorem redactum naturam, et stomachum non adeo laedit, et sitim mirè depellit. Carnes quoque cuiusuis generis, et lacticinia in proximis locis, primum sibi na-nienum vindicant. Praeterea venationibus, et aucupio, locus ipse consultò à natura editus esse videtur, in quo quidem leporum, ac cuiusuis generis auium, ubique copia reperitur.

Gignunt autem superiores, et altiores alpes candido, ac niveo colore Lepores, quos laqueis à venatoribus captos, nobis non semel, et videre, et comedere licuit.

Praeterea autem illud, quod longissime ab oppido Fulmetij extenditur, triginta, quod vero plurimo, viginti millia passuum complectitur. Fuit olim in hac regione, ad radices montis Divi Petri vetustissimum, ac nobilissimum oppidum Iulium Carnicum appellatum, in quo nunc est parvus vicus, qui adhuc Iulij nomen retinet, pluresque diversis in locis arces, et castra ad numerum 24.; e quibus sunt Castrum Fulmetij, Divi Laurentij, Sutrij, Verzegnis, Invillini, Socchievij, Monte, Quintij, Lenzie, Lutij, Duronij, Sajallegij, et Cavatij, paulo supra Sutrium, quem superius descripsimus, siti. Caeterorum vero nomina, vetustate, et scriptorum inopia, periere; de quibus alibi plura dicturi sumus. His autem singulis deletis, omnium horum populorum iurisdictio a Patriarchis ad Communitatem Fulmetij delata fuit, et adhuc Venetae Reipublicae benignitate, apud ipsam eandem residet authoritas, ut inferius demonstrabimus. Qualis autem fuerit ~~totius~~ Foroiulij status ante Aquileiam conditam, cum propter edacem temporis vetustatem, ipsius, ut non certa vera, sic parva haberi potuerit notitia, brevi compendio res tantummodo Carneae descripturus, hic omittendum esse duxi. Posquam igitur, incumbentibus Barbaris S.C. decreto à P. Cornelio Scipione Nasica, C. Flaminio, et L. Manlio Acidino, Latina Colonia Aquileiam deducta est; Anno VC 573
omnem Provinciam, tam superiorem, quam inferiorem Romanorum Praesides, et Duces Aquileiae sedem suam statuentes regere
1X Ali 400. 401 continuerunt usque ad annum Domini CCCCXII, quo Alaricus Gothorum Rex, e Scithia cum CC militum millibus, torrentis instar Foroiulij ingressus, superiorem, et inferiorem regionem

cedibus et incendijs inuoluit, Romamque quondam Orbis
Dominam ijs annum obsessam, fameque consumptam cepit, 410
et incendit anno ab Vrbe condita MCLXIX AVC
Pauco postea interiecto tempore, Valentiniani Imperatoris tempes 1142
tate Attila Hunnorum Rex innumeram barbarorum Hunnorum
A.X. scilicet, Gepidarum, et Ostrogothorum falangem secum trahens, 1153
451 Istria deuastata, Aquileiam ijs triennium obsedit, demumque
captam, funditus subuertit, sedente tunc Nicete Patriarcha
decimo nono post Diuum Marcum. Concordiam quoque, et
Altinum deuastauit, ac omnem Foroiulij regionem, maximamque
Italiæ partem, incendijs rapinis, ac cedibus fedauit, quo tempore
ferunt, Arcem Vtini quæ in edito loco sita, velut Specula
Domos superemineret omnes, ita ut eius prospectus in Patriam fere
uniuersam se extendat, ab Attilæ militibus, Aquileiæ
obsidione durante, conditam fuisse. Ab his autem temporibus
usque ad Imperium Iustini Iunioris, tam grauibus, et frequenti-
bus Barbarorum incursionibus, Italiæ res afflictæ sunt, ut
ad nichilum propemodum redactæ uiderentur, dum breui spatio,
diuersis tum origine, tum moribus, efferatisque nationibus
miserimè coacti interiicere cogebantur, ita ut nullum habuerit
firmum, ac durabile dominium, vel saltem dominij speciem
Foroiulienses post Carni, qui eandem, quam ceteri Italiæ Populi
Fortunam experiebantur, et eo forsitan grauiorem, quod
omnes penè à Barbaris in Italiam factæ irruptiones per Noricum,
et eam, quæ nunc Carintia dicitur Regionem, primi ad
expellendam immanem sanguinis Italici sitim, quam ipsi
barbari præseferebant, expositi esse uidebantur. Infra
enim prædictum tempus post Attilæ obitum, Ostrogothi, Duce A.C.
Teodorico, Forumiulij ingressi, propè ruinas Aquileiæ, Odoacrem 485
Italiæ Regem prælio superarunt, omnemque demum Regionem
circumiacentem, ac Italiam uniuersam peruagati, innumeris Alij 490

ubique strages, et direptiones addidere; quos consecutus Totilas Gothorum 942
Rex, imperante Iustiniano, totum Italiae imperium, universam
Provinciam ipsam Italiamque afflixit, ac Romam cepit, et
A.C. 568 decastravit. Alboinus demum Longobardorum Rex, imperante
Iustino minore, sedente Benedicto I Pontifice, Martiano autem
N. Alboinus cum bis centum millibus Longobardis Italiam ingreditur. vigesimo nono Patriarcha Aquileiensi, Pannoniam linquere,
et Longobardos in Italiam ducere constituit, innumerisque
suis copiis triginta Saxonum millia adiunxerit, et per eam,
quae, ut supra diximus, semper ad Italiae exitium
patuit portam, intercepit. Pannonia enim decedentes
et Noricum, quae modo Bavaria, nunc Austria dicitur,
pervenere in Liburniam Provinciam scilicet Foriiulii,
hoc enim nomine, et antea, et nunc designata fuit,
omnemque regionem illam tam superiorem, quam inferiorem
Alboinus prope Veronam veneno necatur a Rosimunda uxore, eo quod eam bibere coegisset in Cranio Cunimundi Patris sui. sub ditione redegit; cumque Sisulphum Nepotem ei
Provinciae praefecisset, reliquas Italiae Urbes oppugnare
instituit, sicut maiorem revera illarum partem quam
cito subegit. Firmata ibi Longobardorum sede, et
vita privatus Alboinus, Nobiles Longobardi perempto
successore Cleffo, triginta ex primatibus Duces creavere,
Grisulfo non Sisulfo Alboini nepotem alii dicunt Foroiulio praefectum post obitum Clefi. quibus singulas Provincias regendas commiserunt et Sisulphum
Foroiulii proximisque regionibus praefecerunt, quibus antea
a Patruo fuerat praepositus, quam regnandi rationem
longo postea tempore servavere, donec abominati
tot Ducum tirannidem, ad monarchicum Dominium
reversi sunt. His autem, Insubrium Cenomanorumque
Provinciam una cum ea Italiae parte, quae adhuc
ab ipsis Lombardia nuncupatur, sub Ducum titulo

regentibus, circiter extremum Phocae Imperij tempus, A C 614
sedente Bonifacio quarto Pontifice maximo, et Agiul=
pho Longobardorum Rege, Auares, Hunni, qui et Bauari alij
dicuntur, e Norico in Italiam profecti, Forum Iulium 610
inuasere, quibus intimas eius Prouinciae partes tenen=
tibus, Gisulphus Dux, qui Gisulpho successerat, cum omni=
bus ijs Prouincialibus ad arma ferendum idoneis,
occurrit, collatisque signis acriter utrinque pugnatum est,
quo in Praelio Gisulphus multis confossus uulneribus oppe=
tijt, caesis etiam quamplurimis Longobardorum militibus.
Auares autem uictor prouinciam passim rapinis et incendijs
uastata, cunctisque circum oppidis, Cormono, Artenea,
Glemona, Osopo per uim aut deditionem receptis, cum
exercitu ad superiores Carnorum partes se contulit, quia
in oppidum turre munitissimum, in ipso ~~[illegible]~~ in=
gressu positum, Gisulphi coniugem una cum Primatum Longobar=
dorum uxoribus, opes omnes, [illegible] natura fretam,
intulisse audierat. Obsederunt igitur oppidum Bauari (uel Huari),
eoque breui tempore nouo proditionis genere potiti
sunt. Cum enim Romilda, Gisulpho uiro orbata ut supra uidimus
~~ut supra uidimus~~ Auarum Regem crispo capillo
insignem, aurataque Clamide fulgentem, circa Oppi=
dum inequitantem uidisset in bruta statim eius
amore capta sese, oppidumque ei tradit, pacto prius inito de Coniugio cum ipso contrahendo. Bauarus (Auarus)
accepto in ditionem oppido, unam tantum noctem Romildam
ad se admisit, quam postea duodecim militibus tradidit
abutendam dimissaque plebe, ac praeda ex oppido
comportata, illud combussit, funditusque deleuit,
adeo ut nec ulla uestigia postea apparuerint.

Agilulphus Gubernator Taurini, mortuo iam Antarito Longobardorum Rege, desponsat sibi Teodelindam Antariti Viduam, et mox proclamatur Longobardorum Rex

Licet autem nonnulli, inter quos Candidus Comentar: Aquile: lib:4 hec eo in loco euenisse scribit, ubi nunc est Civitas Austriae, ibique Iulium Oppidum ab Avaris excisum fuisse asserit, opinio non placet. Ego tamen pluribus hisce argumentis affirmare ausim, hec potius in Iulio Oppido, quod in Carnea nobilissimum extitisse non ambigitur, quo in loco adhuc est Pagus Iulium appellatus ab Avaris fuisse gesta. Blondus enim Decade prima lib. 9. Iulium saepe memoratum in ipsis montium faucibus positum fuisse scribit, idemque Iustinianus Venetarum Histor: lib 7 confirmat. Quod quidem de situ, ubi Civitas Austriae posita est, nullo modo dici potest, quemadmodum plano, patentique loco existens: Ubi circa omnibus quidem probabilius esse debet, Longobardorum Ducem, reliquosque eius gentis Primates, uxores, et gazam in oppidum Iulium inter Carnos situm, contulisse, cum et ipsum in montium faucibus esset, et 30 millia fere passuum distans a locis hostium incursionibus expositis; quod quidem loco et natura munitum exiguo militum praesidio, contra longe maiorem hostium numerum defendi poterat, quam in plano, et patenti Oppido, ac primis inimicorum in Provinciam irrumpentium incursionibus patentem, cuiusmodi est memoratae Civitatis Austriae situs, omnes enim vias, quibus in Italiam Barbaris iter patuit, circa Civitatem, vel paulo longius sitas, nemo est qui nesciat, velut Verucca montis Talionis ex Istris Noritia et Nottia longe latissima ex Liburnis Taurisci ex Noricis, Talminia ex Carinthia. Constat praeterea Iulium antedictum funditus ab Avaris euersum una Blondi verba plane

demonstrant; Hec enim scribit, preda ex oppido asportata, Avares edificijs ignem immiserunt, nec prius
inde movit Rex, quam oppidum munitissimum, opulentissimumque solo equatum. Sabellicus quoque de
vetustate Aquileie lib. 4 postquam Iulij eversionem,
de qua superius egimus, descripsit, subdit: Qui ergo ista
legent Paulus Diaconus, qui eius rei auctor est, videat
quomodo oppidum quod Iuli Carnicum appellat, Forum Iulij
esse potuit, cuius vestigia non modo non evanuere, sed
urbes oppida Patrie locus ipse frequentissimus sit.
Quibus adversationibus clarissimus nobilitate, et doctrina
~~[illegible]~~ Bernardus ^ Iustinianus Venet. Histor: lib. 7 descripta prius Oppidi
deditione illud inquit Avari ab ipsis radicibus everterunt,
ut non solum instauratum sit nunquam, sed ubi nam
situm fuerit, nullis certioribus vestigijs, aut monumentis
constet, nisi, quod dum in ea Provincia Legationis munere
perfungeremur, admiraremur interijsse nobilis oppidi vestigia,
et scrutaremur et incolas, et situm, repertus est in impetu
alpium aliquanto supra Tulmetium vicus adhuc cum
Nobili Ecclesia, ubi pavimenta conspiciuntur musaico
opere depicta, et lapides iuxta templum antiquis,
et magnis incisi litteris. Cuius loci Nomen cum quereremus,
et Iulium respondissent, facile intelleximus, locum
esse, quem querebamus, et Iulium corrupto Noe appellari.
Hec Iustinianus. Constat autem pluribus argumentis
Oppidum predictum a Iulio Cesare conditum fuisse, cum
ille ipse cum exercitu contra Helvetios proficisceretur.
Audito enim Helvetiorum motu Cesar, ut idem
ipse lib. pr. de Bello Gallico testatur, duas in Italia
legiones conscripsit, et tres que circa Aquileiam hyemabant

ex hybernis eduxit, et qua proximum iter in ulteriorem Galliam per Alpes erat, cum illis legionibus ire contendit. Ceterum enim Alpium aditum Helvetii occupaverant, praesidiisque muniverant, ne illac Romanus Consul exer=citum traduceret. Porro hodierno quoque die nulla est frequentior, aut brevior via ex Foroiulii in Helvetios proficiscen=tibus, vel inde huc remeantibus, quam ea quae tendit per montem Crucis in limine Quarterii S. Petri situm, in quo Julium quoque Oppidum extitisse demonstrabimus; quo in monte, via, quae ante difficilior fuerat, permeabilis ut fieret, a Julio Caesare curatum est. Cuius rei monumento sunt, quaedam litterae, medio fere montis ascensu, magno in saxo, quae huiusmodi sunt.

Julius Caesar hanc viam inviam rotabilem fecit.

Ea vero ratione oppidum supradictum a Caesare conditum et munitum ille credendum est, cum ut si non perdomitos hostes, humanae necessitatis vis, cum a Gallia quam petebat repulisset, id post se relinqueret veluti liberi regressus pignus, et praesidium, tum etiam ne eadem via Barbaris in Forum Julii ingredi conantibus pateret, Oppidum in Alpium radicibus tanquam firmum pro=pugnaculum opposuit. Extant praeterea Pagi nonnulli tam supra, quam infra locum, in quo Julium esse diximus, quorum nomina redolent antiquitatem, ut Fornice, Sella, Stribba, Nucena, et Sutrium, quorum in solo etiam nostra tempestate, pavimentorum vermiculato opere fragmenta, marmoreas columnas, fractas tamen excavantur; urnaeque in quibus mortuorum cineres.

antiqui reponebant, reperti sunt, et plura etiam sepulcra, e magnis quibusdam saxis excisa. Probat insuper tum antiquitatem, tum nobilitatem vetustissimum templum in elato montis cacumine positum, et Apostolorum Principi dicatum, cui Praepositus cum octo Canonicis inserviunt, quorum quidem Capitulum, prae Aquileiensi cetera totius Patriae vetustate praecedit, habetque Praepositus locum, auctoritatemque suffragii in Generali Patriae Parlamento. Multa praeterea extant in ipso Iulii vico antiquitatis vestigia, ac inter cetera in Vestibulo Ecclesiae Divi Leonardi templi [illegible] adsum quoddam saxum, in quo huiusmodi litterae inspiciuntur

S.S.S.A.
Pecunia refecere et inaurata
in Fastigio V.
et signa duo Dederunt
Anio P.L. Principe
... Potitor sex L Argentillo
Mag. vici

S.S.S.A
Pecunia refecere, et inaurata
in Fastigio V.
et signa duo Dederunt
Anco P.L. Principe
... Potitor Sex. L. Argentillo
Mag uici.

ex eodem loco alter lapis Venetias adductus huiusmodi est

Sex. Erbonius. Sex. Sex L Fron
Egontius Primi, et Genti IV C
X Volticius Argentill. Amo. l.
Titius T L .... Philemo
X erbonius. sex. L Philogen.
Gavius Philemonis. L. Hilari
Egontius L L Stepanus
Mutuius Ditionis. Senectio
Gavius L L Gratus.

Sex. Erbonius. Sex. Sex. L. Fron.
Egontius Primi, et IV. C.
X Volticius. Argentill. Amo. I.
Titius T. L. Philemo
X. Erbonius. sex. L. Philogen.
Gavius Philemonis. L. Hilari.
Egontius L.L. Stepanus.
Mutuius Ditionis. Senectio
Gavius L.L. Gratus
La. Rus. Vetti. T. Ser.
Agistri edem Herculis D.S.P.
X. Erbonio sex. Diphilo.
Quintilio M.L. Donato
Mag. Vici.

Sauius L.L. Gratus
La. Rui. Vetti T. Ser.
Ajisti edem Heriulij D.S.P.
X Crbonio Sex Diphilo
Quintilio M L Donato
Mag Vici

In angulo ecclesiae Plebis Julmetij, ex eodem loco exportatum, ibique repositum est saxum cum his litteris

M Iuuentius
M F CLA
Occlatus Vet
COH VIII PRACT
T F I Sibi.

M. IVVENTIVS.
M. F. CLA.
OCCLATVS Vet
COH. VIII PRAET
T. F. I. SiBi.

Julmetij quoque in aedibus Iosephi Gotardis, ex eodem loco est aliud saxum.

L Cominius . L.M.L
Natiua
L.L.L. Philostratus
V.T. sibi, et suis
.L.L.L. Cilo
L.L.L. RÆTUS
L.L.L. Princeps
Cominia L.L. Vrbana
L.L.L. Galata

. L. Cominius. L.M.L.
Natira.
L.L.L. Philostratus
V.F. sibei et. suis
L.L.L. Cilo.
L.L.L. RÆTus
L.L.L. Princeps.
Cominia L.L. Vrbana
L.L.L. Galata.

Duo item fragmenta marmorea in Vico Iulij in quodam muro inserta inspiciuntur his litteris.

Pub. Considius
M. adduxere
Hoc Victor
Regontius
Sementi.

Pub. Considius
M. adduxere
Hoc Victor
Regontius
Sementi

Multa praeterea ipsius loci vestigia, aut vetustate consumpta periere, aut alio incolentium negligentia asportata fuere. Haec nostra disceptatione prosequuti sumus eo fortasse longiore, quam res ipsa per se clara exigere videbatur, ut quod verosimilius de Iulij oppidi situ legentibus videbatur, id et probare, et tenere liceat, et ne viri videremur parum considerate fuisse, qui aliud, quam Paulus Diaconus antiquus Latinus scriptor, et Ioannes Candidus Vir apprime doctus de Iulio sentiunt, tenere et affirmare ausi fuerimus, non enim parum haec argumenta doctissimorum horum virorum sententia comprobata, nobis valere visa sunt ad disquirendum utrum in hac potius Carneae regione, an ubi nunc est Civitatem, antiquum, et Nobile Iulium Oppidum extiterit. Haec autem à nobis, non contentionis alicuius gratia scripta sunt, à qua et natura, et instituto semper abhorremus; sed ut Patriae nostrae, cui vitam ipsam nos debere fatemur, quantum in nobis est, monumentis contulerimus. Iulio oppido igitur, ut supra vidimus, feminae libidine, et opera capto, funditusque everso, magnam sui praedam, ingentemque mortalium numerum secum abduxere, inter quos Caco, et Tasso maiores natu, ac Rodoaldus, et Grimoaldus minores Gisulphi filij capti sunt, duaeque eorum sorores, quae non modo forma singulari sed etiam spectata pudicitia insignes, huiusque postea Ducibus in matrimonium

Collocatae sunt, et adolescentes parvo intercepto temporis intervallo hostiles manus evasi, et in Patriam reversi, non modo Paternum Ducatum recuperarunt, sed etiam latissime protulerunt. Hi ultra Patriae huiusque superioris regionis fines, eam Germaniae Partem, quae nunc Zilia corrupto Vocabulo, olim Silia dicebatur, ut libri initio ostendimus, imperio suo addidere; sed dum Caco, et Tasso mirabili concordia Ducatum regunt, Gregorii Romani Patricii fraude, Opitergium accersiti, ibi dolose (licet non inulti) et crudeliter occisi sunt; quorum necem Grimoaldus eorum frater, Longobardorum Regno adepto, graviter ultus est ita ut Opitergium ubi caedes patrata fuerit, fundibus evertit [aequavit]. Tassoni et Fratri in Foroiuliensi Ducatu successit Grasulphus Patruus, egressis ferentibus Rodoaldo, et Grimoaldo Tassonis fratribus adolescentibus, quo vita functo, venit ad Ducatus dominium, Ago illius filius, quo itidem ab humanis secesso, Lupus Ducatum adeptus est, cuius quidem nomini mores nimium congruebant; mirae namque fuit rapacitatis, ut ne Ecclesiasticis quidem ornamentis parceret. Is demum, cum Avaris a Grimoaldo Rege contra eum accersitis pugnans, interijt, una cum Varnefrido eius filio, dum armis Paternum Principatum recuperare conatur. Post hunc Lautharius Ducatum obtinuit, sed nihil memoria dignum gessit, cui successit Rodoaldus, qui dum a Patria abesset ab Ansfrido quodam Ducatu expulsus fuit

Ariphitibus tandem Principatum fraude comparatum, paulo post amisit, à Cuneperto enim Rege, Veronæ captus, et luce orbatus in exilium cedere coactus fuit; ~~Veronæ captus~~. quibus ita se habentibus Ado Rodoaldi frater tanquam Curator Ducatum administravit, et post hunc Ferdulphus, qui Sclavos hostes aggressus, temeritatis suæ pœnas dedit, miserabiliter enim cum magna Forojuliensium parte cecidit, eique Corvulus Dux subrogatus est, qui cum Regis iram incurrisset, oculis orbatus, in exilium relegatus est. Huic Pemo in Ducatu substituitur, qui Sclavos triplici prælio ingenti edita strage, adeo devicit, ut longo post tempore Forojulienses arma formidaverint. Cum autem Pemo Calistum Aquileiensem Patriarcham Luitprandi Longobardorum Regis opera ad Patriarchatum assumptum, in mare dejectum vellet, ab ipso Rege Ducatu spoliatus est, cui Ratchis filius suffectus fuit. Circa autem hæc tempora Desiderius ultimus Longobardorum Rex, dum Adriano Pontif. max. bellum intulisset, à Carolo magno Francorum Rege ingenti prælio devictus fuit, et una cum uxore liberisque captus, Lugduni perpetuum egit exilium; sicque Longobardorum Regnum, quod in Italia annos 204 floruit, penitus interijt. Eam tamen cladem Berengarius Forojuliensium Dux, genere Longobardus, paulo post ultus est, Ludovicum namque ex Carolo magno progenitum devicit, ipseque postea Imperij sceptrum, quod Franchi multos gesserunt annos, assequutus est.

Carolus magnus vir, et rebus bellicis, et pietate insignis Paulino Aquileiensi Patriarchæ, complures pagos, et iurisdictiones in Forojulio, et Istria liberaliter largitus est, quæ quidem omnia mox plurimum à Lothario Berengario II. et alijs Imperij successoribus ad Othonem

usque data habita fuerat, verum etiam ab ipso Othone
non parva Aquileiensis Patria obtinuit Privilegia. Hic
fuit Otho Imperator eius nominis tertius qui anno salutis 996.
Imperium à Gallis, et Longobardis in Germaniam transtulit,
Gregorij V. Pontificis maximi eiusdemque Nepotis decreto.
Conradus postea Caesar illius nominis secundus, Popponi Patriarchae,
universum Ducatum Forojuliensem, et Istriae Marchionatum,
cum numerosis praedijs tradidit, ac Episcopis viginti Ecclesiarum praefecit, sicque Forojuliensium Ducatus à Longobardis, ad Aquilienses
Patriarchas translatus fuit, anno Domini vigesimo quarto supra
millesimum. 1024.

Liber Secundus.

Quia superiori Libro, dum de Universo Foroiulij statu egeremus, nonnullorum Patriarcharum, qui, Ducibus humanarum rerum administrantibus, sacris tantummodo praeerant, obiter mentio facta est, atque ad hunc locum tandem devenimus, quo, quemadmodum Aquileienses Ducatus, cum Patriae moderatione eminentes, ad eosdem Aquileienses Antistites, Caesarum liberalitate fuerint translati, ostendimus, operae pretium fore existimavi, si hic de ipsius Patriarchatus initio, de Divini verbi, à primis illis, nostrae salutis auctoribus, semine iacto in hac Regione, quae communi omnium vocabulo Patria, ad indicandam mutuam charitatem, appellata est, de nonnullorum denique Patriarcharum rebus gestis, ijs scilicet, quae ad propositam materiam pertinere videbuntur, reliquis usque ad Poponem Patriarcham sub silentio positis, pauca percurrerem. Quod quidem eo brevius mihi faciendum intelligo, quia haec ipsa pridem à doctissimis viris, quorum monumenta quotidie inter omnium manus versantur, uberius, ac feliciore stylo descripta fuisse, non sum nescius; et si eorum scriptis quidquam fidei detrahere, aut ab ipsis quasi praetermissum supplere conarer, non iniuriae, non arrogantiae, à quibus longissime absum, crimen mihi est obijciendum. Post igitur iacta Antiochenis Ecclesiae fundamenta, cum Petrus Apostolorum Princeps, Romae totius Christianae Reipublicae sedem collocasset, primusque ibi summus Pontifex, ac Christi Vicarius, Divina afflante gratia, feliciter Ecclesiam administraret, Marcum discipulum suum, qui breve Evangelium, ex ipsius Apostoli ore exceptum conscripsit, Aquileiam, tunc inter urbes Italiae clarissimam,

ut illic Divinum verbum disseminaret, dimisit. Hic
Forum Julij ingressus, primus ibi Christum annuntians,
Ecclesiam constituit, tantaque se prebuit doctrina,
et vitae continentia, ut omnes Christi sectatores eius
vestigia, gressus suos dirigere videbantur. Post aliquod
vero tempus, Marcus Praeceptorem suum videre, Romamque
se conferre cupiens, clamante Populo, Pastoremque postu=
lante, Hermagoram Aquileiensem Pastorem declaravit, quem secum ad Apostolorum Principem perductum,
ac quasi pretiosissimum talentum, ad ipsius Pontificis
pedes projectum, ab eodem in Patriarchatu confirmandum
curavit. Ne vero Aquileienses diutius Pastore carerent,
Hermagoras, accepto baculo Patriarchatus insigni, reversus
in Patriam, Aquileiensem Ecclesiam miro composuit ordi=
ne, ac tandem a Nerone Imperatore una cum Fortunato Diacono,
cervicibus abscissis, martyrio coronatus est, ubi quidem non
pauci illius successores, saevientibus Imperatorum persecutioni=
bus, per agonem martyrij ad Caelestia regna advolarunt.
Constantino vero magno ad Christum converso, cum Impera=
toris edicto in Christicolas, ac Praesidibus institutae interemptiones
defervuissent, coepit Christi nomen ubique, una cum
Patriarchali dignitate coalescere, quae quidem in Aquileia
mirabiliter aucta est usque ad Nicetam Patriarcham XX,
qui sedit anno 432; quo tempore Aquileia ab Attila devas=
tata, ac solo aequata est, non ideo tamen, ut hic Patriarchae,
eiusque Vicarij, usque ad Paulum, in ipsius urbis ruinis

resideare desiiterint, tum illius reliquias instaurantes, tum etiam Provinciae Populos quantum in eis erat reformantes. Verum cum Longobardi, teste eodem Paulo universam Provinciam superiorem, et inferiorem, ut p.° lib: demonstra=tum est, incoluissent, omniaque rapinis, et incendijs, crudelitate ferroque vastarent, idem Antistes Patriarchalem sedem, totamque illius Gazam Gradum transtulit, quam postea novam Aquileiam apellavit, ibique sederunt Patriarchae usque ad Ioannem 28, qui Antistes creatus de Aistulphi Longobardorum Regis voluntate, princeps, et ipse et eius successores usque ad Calixtum XXIIII Cormoni sedem Patriarchalem collocarunt, Episcopo, quem sibi Longobardi delegerant in Civitate Austriae, ius dicente. Calixtus ergo ingentis vir animi, ac clarissimo sanguine ortus, Patriar=chalem sedem in loco obscuro, Episcopumque vero in nobiliori constitutum indignatus, Amatorem Episcopum ex ipsa Civitate deiecit, quo ipse mox vero sede migravit, ibique singuli eius successores commorati sunt usque ad Poponem Patriarcham, qui Forojulij Principatus, Istriaeque Marchio=natu coniunctis, Aquileiae iterum sedem transtulit, ubi gratus ac periucundus omnibus, vita decessit. Reliquorum vero Antistitum, res gestas usque ad Bertoldum hic omittendas esse duxi, cum nihil nobis ad institutam Historiam pertinere videantur, cuius quidem tempestate eiusmodi Carneae status fuit, cuiusmodi eam in superius demonstrabimus. Nam a Iulij Oppidi eversione, quam

superior docuit liber, usque ad ipsum Bertoldum Patriarcham,
plures, et generis nobilitate, et divitiarum copia pollentes,
hanc Carneae Provinciam incolere non destiterunt; Cumque
sibi hi filii Paternum Principatum alium vindicassent, quibuscumque
de se fuerant benemeriti, ipsidem Castrorum, quorum adhuc in
Carnea extant vestigia, aedificandorum potestatem permiserunt,
et adiacentium Pagorum iurisdictionem liberaliter largiti sunt.
Sic Castrum Tulmetii, Moggii, sancti Laurentii, Invillini, Subilegui,
Nonte, Ximbi, Saii, Sevie, Sutrii, et quae alias memoravimus,
caeteraque plura quorum nomina vetustate periere, condita sunt,
quae penes etiam totius Provinciae Carneae iurisdictio, prout cuique
Principis liberalitas fuerat elargita, diu permansit. In quorum
numerum reponendum etiam Centae Castrum, ubi nunc Ecclesia
Protomartiri Stephano dicata, erecta est, edito in loco, paulo
supra vicum Cavazzi, cuius quae vetera argumenta esse possunt,
cum lapides, tum veteres nummi a ruricis civium ipsum
locum, aras patentibus frequenter effossi. Ego quidem proxime
vidi duos nummos ibidem excavatos, alterum quidem aureum,
in quo ex una parte Iustiniani Imperatoris effigies, ex
literis appositis expressa conijcitur, ex altera vero victoriae
species a veteribus fingi solebat, cum eius nominis inscriptione
cernitur. Alterum vero aereum, in quo ab una parte C. Porcij
Catonis, ab altera vero Calphurniae L. Pisonis filiae effigies exsculptae
visuntur.

Verum enimvero, quae in hac regione usque ad Bertoldum acciderunt,
cum nihil prorsus compertum, quae scriptorum inopia reperiri potuerint,
ea describere nobis minime licuit. Caeterum ipsius Bertoldi

tempestate, qua morientis Ducis Filius, dum Coloniensi Eccle-
siae Episcopatui praeesset, ad Patriarchatum delectus fuit, infestissimum
contra eum bellum excitur. Plures enim Forojulij et Carneae Feuda-
tariorum Castrorum Domini eius Imperium detrectabant, inter
quos fuisse commemorantur. Federicus, et Articus Caporiac;
Henricus Villaltus, Dectrius Fontebonus, Articus Strassoldus,
Rodulphus Savorgnanus, Conradus et Articus Castellanij; Bernardinus
et Ludovicus Cucumbergij, Jacobus Budrius, et Alderius Pulcenicus.
Hi omnes, quo facilius Patriarchae obsistere possent, adiunctis sibi
Tarvisinorum viribus anno CC.XIX supra millesimum ante
diem 17 Kal. Septembris, coram Ezzelino Romano, a Vicecomite
de Vicecomitibus Forojulij Petride, in Civium numerum adscripti
fuere, singulique omnia Castella in Forojulij, et Carnea ditioni
hac subiecta Tarvisinis cessenunt, donec dederunt, inter quos
Federicus, et Articus Caporiaci non modo Tercentum, Porpetum,
et Caporiacum, verum etiam Castrum S. Laurentij, et Castrum
Mulin, quae in Carnea ipsi obtinuerant, tradere non sunt
veriti. Insuper una simul, Tarvisinis in subsidium belli CL.
librarum millia denariorum Veronensium polliciti sunt, quorum
Alderius Pulcenicus 16 Cucumbergius 3 Villaltus, 32 Castellerius
3. Budrius 5. Savorgnanus 8. Strassoldus 5. Fontebonus 6.
Federicus, et Articus Caporiaci 32. librarum millia, alij
reliqua praeberent. Cum vero Tarvisini, additis ijs, quas commemora-
vimus Forojuliensium copijs, plura non modo Feltrensi, ac
Bellunensi, sed etiam Aquileiensi Ecclesiae damna intulissent
graviorque in dies inferrent, tandem anno salutis 1219.
quarto Kal. Novembris Honorius tertius Pont. Max. in
Patriarchae, illiusque Legati precibus, ac Tarvisinis permotus

Tarvisinis eorumque Diis sacris interdixit. Rebetera a Principe Veneto, Patavinis, Vicentinis, ac Veronensibus, ut dum Tarvisini, Socijque in eiusmodi pertinacia permanerent, eorum aditus, et commercium effugeretur, contendit. Idem tamen Pontifex ultimus pius in gratiam, inque sedes patrias reversis, quascumque inter ipsos, et Patriarcham Aquileiensem dissensiones sedandas curavit, Antonio Standente, et Lemando S. Pauli Parocho arbitris datis; qua quidem in re praecipua Hugonis Hostiensis Episcopi, Pontificisque Legati opera enituit, reddita Provinciae Pace. Circa haec fere tempora Portogruense oppidum aedificari coeptum est, et Chezelinus, Chezeli Comes Germanus, monasterium D. Galli nomini dicatum, quod Moziacense dicitur, aere suo construxit, amplissimaque fructuum accessione ditavit. Demum Bertoldo vita functo, Gregorius Montelongus, magni animi vir, ob egregiam ab eo pro Catholica ecclesia navatam operam ab Innocentio IIII in Patriarcham assumptus est; Ferrariam enim, quae dum ipse Pontificius nomine Bononiae praeesset, Federicum Caesarem desciverat, cepit, Parmamque ab eodem Federico obsessam liberavit. Is dum Carneam Provinciam, prout cetera Patriarchatus loca undequaque visitasset, et in Castro Tulmetii, ut ipsius regionis statum componeret, aliquandiu commoratus fuisset, loci situ, licet montibus undique septo, delectatus, domum ibi constituere decrevit ubi nunc est oppidum, ut in dies maiori hominum frequentia adaugeretur, rara enim tunc erant aedificia. Quamobrem publico sanxit edicto quod quicumque, vel alienae iurisdictionis domos aedificare posset, in ipso Tulmetii oppido tum etiam prata, pascua terrasque incultas ad culturam redigere, ac cuicumque

generis ædificia aquæ ductus, et flumina per ipsum agrum Utinense,
construere liceret. Insuper ut Populi externi Carnique
Oppidum ipsum, tum spe lucri allecti, tum etiam necessitate
coacti frequentarent, cavit, ne quis in totius Carniæ loco, quicquam
sive forensis, sive Carnicus aliquod mercimonii genus exerceret,
præterquam in Foro Julii Tulmetii, gravibus iis, qui secus fecissent
propositis pœnis, quo factum est, ut in dies locus ipse, non
incolentium modo numero, verum etiam mercium frequentia excresceret.
Idem quoque Patriarcha, Reinspertum Subellarium, qui prius
Subellarii castrum, iure recti, et legalis feudi acceperat, confirmavit
in omnibus feudis, quæ tum Armaniæ dicebantur, olim ad Castrum
Leaniæ pertinentibus. Anno postea 18 pontificatus, Gregorius in
Civitate Austriæ decessit, ibique sepultus iuxta Paulini tumulum;
cui in successorem electum Philippum Carinthiæ Ducem, cum
nollet Gregorius X. Pont. Max. Carinthiæ in Patriarcham confirmare,
Sedes quadriennio vacavit. Demum idem Pontifex, Raimundum
Turrianum Mediolanensem, Comensemque Episcopum in
Patriarcham delegit, qui quidem illustri genere natus (eius
enim Gentiles de Mediolanensi Principatu cum Vicecomi=
tibus decertabant) iis omnibus fulgebat virtutibus, quæ
domi forisque vero Principe digne desiderari solent. Ab universis
cum Foroiulii populis, ingenti supra quam dici potest lætitia
exceptus, mirabili æquitate creditum sibi Principatum admi=
nistravit, tantumque abfuit, ut aliena unquam appeteret, vel
nova aliqua populis onera imponeret, licet diu bella gerere
coactus esset, ut vel ea, quæ sibi iure optimo, communi omnium
consensu debebantur, magnificentissime remitteret. Cui rei bellicis

sunt inter cetera magni momenti vectigalia Utinensibus condonata,
menia quibus Oppidum Tulmetij ceptum est inchoata, portoriumque
omnium rerum in ipso Oppido vendendarum Tulmetinis liberalitè
remissum. Quare non immerito in apice Portę, et inferioris, et
superioris predicti Oppidi in hodiernum usque diem Turris, et
Sceptra, antiquissimum familię stemma conspiciuntur quę Tulmetini
beneficij memores, et observantię suę ergà Turrianorum familiam
in monumentum posuere. Privilegia quoque, et immunitates
à Gregorio eius predecessore concessas, per publicas litteras
ratas haberi mandavit. Cumque de statutis super rebus in
Carnea vendendis disceptaretur, ipse Raimundus antecessoris
sanctionem ita interpretatus est, ut scilicet Carnis populis
in suis res ad victum necessarias cuiuscumque generis inter se vendere
liceret, dummodò nemo rem ab altero emptam vendere auderet,
cum rem emere, emtamque vendere, nisi melioratam ipsam industria
suum comparare, vetitumque sub indicta pena, ne quis mercaturę
gratiâ quidquam venderet, quatenusquam in Tulmetij. Cum vero antiqui
Feuda Castrorum S.ti Laurentij, et Cuc. Cin., alias Diebalmum
Capricum, et Federicum eius filium potestà ad Patriarchalem
Sedem devoluta essent. Artuicus de Castello, prestito prius
more maiorum, fidelitatis iuramento, eadem ab ipso impetravit anno
à Christo nato 1281. Hoc eodem anno Sicardus Sebelenus,
Spontè, et libere partem suam Castri ~~Tulmetij~~ Sebleani Pagique
inherentis, in manibus eiusdem antistitis, cum rebus gnasset
Stephano ipsius Sicardi propinquo tradita fuit. Circa hęc ferè
tempora Ermanusquoque, et Franciscus Alegij Carnee, plura
eorum insignia Feuda, Leopardo, et Pregnetio fratribus Civita-
tensibus

largiti sunt, quae postea ab ipsis, hic ceditibus Civitatensi
Capitulo iure legati relicta fuere quorum quae dicat
eodem Capitulo fructus in Carnea exiguntur. Raimundo
postea vita functo Petrus Gerius Capuanus Archiepiscopus
Patriarchatu praefuit annum unum, dies decem, ut Otthonus
Patavinus Episcopus scripsit, novus et sexagesimus Patriarcha.
Is grave bellum gessit cum Carinthiae Ducibus, et Riccardo
Caminensi, cui plures tum Foroiulienses tum Carni Castellani
adhaerebant. Demum cum in illius subsidium Comitis Goritiae
Comes, cum Austriacis copijs venisset, eumque Patria totius
exercitus Imperatorem declarasset, collecta magna militum
massa, et faventibus alijs omnibus civitatibus tum supra
quam infra signisque collatis victoria potiretur. Nec mora
Goritiae Comes Patriarchae iussu, ipsorum cum copijs, quibus
Hostes devicerat, Butrium obsedit, cepit et diruit. Porpetumque
Henrico Prampergio Equiti capite mulctato expugnavit.
Castra inde movit ad Caporiacum, diuque obsessum, victum
tandem Ludovici Caporiaci pertinacia incendit, ipsumque
Ludovicum Goritiam duxit captivum, quem postea sua
Coniux, pluribus in Villalta, et Zuanico, praedijs Comiti, proceris(?)
Ledephone(?) traditis, captivitate liberavit. Eiusdem quoque Patriarchae
tempore Mesium Castrum igne, vel casu vel consulto, ut
multi opinantur, funditus combustum est, paucisque
postmodum annis Ludovicus Mesius, cum plura bona sua
Capitulo S. Petri in Carnea concessisset, ipsi una cum Ded.
Hermanni Heggi(?) filio ac Gerardo Henrici Timbi(?) partes(?)
filio Civitatensi Castello(?) impetravit ubi inter nobiles cives
adscripti fuere.

Ottobono successit Castonus Turrianus, qui immatura morte
praeventus Patriarchali Sede frui non potuit, devoluta
dignitate in Paganum, ex eadem familia ortum, anno
a partu Virginis 1323. Tulmetinum tunc primum civilibus
discordijs conflictari coepti sunt. Aruilenghus enim, et Ioannes
Bertoli, nec non Deneius Candidus, cum sibi prae ceteris civibus
opibus, et divitiarum copia affluere viderentur, libertatis
obliti, Tyrannidem agere coeperunt, nactique plures, quos
scelestos ad quodvis facinus impellerent, optimumquemque,
qui eorum deperditos mores detestabantur, plurimis afficiebant
iniurijs, et eo usque eorum accrevit impudentia, ut
vix ab honestioris vitae mulieribus indignas continerent manus.
Quamobrem excitato repente universi populi tumultu, et in
eos Tulmetinis irruentibus extatim pluribus confodiantur
vulneribus, ut cadavera diem noctemque insepulta iacuerint
propinquis eorum iram populi metuentibus nec humare
audentibus. Sic parem mentis freno habuerunt ij, qui divinis
humanisque legibus posthabitis Patriae quietem turbare
ausi fuerant. Anno tricesimo quadragesimo supra millesimum
Ermanus, et Ceteri Castri Montis comites, Bertrando Patriarchae
in mortui Pagani locum suffecto, partem Feudorum, seu Armaniae
Cercivento, et Paluche Pagonum vendiderunt, itemque eo qui sequutus
proximus est anno, a Zanitto, et Odorico Gualberti, Candidi
filijs, Guerardoque eorum nepote, Civibus Tulmetinis
reliquam Feudorum, eorundem ~~[illegible]~~ portionem.

idem Bertrandus meritatis 3 tt. Hermanus quoque, et
Henricus Luinkz, partem Castri Zuchi, quam olim Zan luz Zealing
obtinuerat, Pemo Zuchio Federici filio vendidere. Verum
hisce temporibus Comites Prate, et Romangane, Beachinus
Purlibiarum Comes, Kallus, Bertoldus, et Henricus Spilimbergi
consortes Colloreti Caporiae, Frilani, et Momuti, Cormanusque,
et Henricus Luinkz Cormoli, Hermacoras Zurianus Ioannes
Franciscus Zurrianus, Ioannes Franciscus Porpetanus, Civitatenses
Portuarenses, pluresque alii, adiunctis sibi Comitis Goritiae copiis
auxiliariis, a Patriarcha desciverunt, cum nimium adversus
certis hominibus Bertrandus indulgere videbatur, graveque
iam inter ipsos bellum exortum fuerat, multaque damna
utrinque illata, donec Apostolici legati opera, induciae ad tempus
inter Patriarcham, et Goritiae Comitem ceterosque eiusdem
factionis partes ...ant. Hic Patriarcha, plura magnifica
opera Utini, et alibi in Patria Foroiulii erigenda curavit,
ac inter cetera Clusiam, quae in Carinthiam iter est, mostardamque
Arcem, decem millibus passuum supra Helmetium, per quam
in Vallem Iuliam tenditur, a fundamentis erexit reliqua
et eo gesta, eiusdem epistola a Candido lib. 7 regesta demonstrat.
Is demum, dum Utinum reverteretur paulo infra Spilimbergum,
nil huiusmodi timens, a nonnullis ex insidiis circumventus occiditur; cuius
corpus Utinum allatum, honorifice in marmorea quadam Arca, quam,
quam ipse dum viveret S. Hermacorae, et Fortunati ossibus tenendis,
destinaverat, Utinenses condidere, eique ad quoddam tempus, vicinos
praestiti sunt honores. Nuper vero Caesar de Ares Parentinus Episcopus
Apostolicae Visitationis munere fungens in Patria Bertrandi Corpus

in Templo maxime ubi venerabatur, sepolture tradi iussit, eiusque venerationem penitus abrogavit. Nec tamen Patriarchae huius cedes multa remansit. Nicolaus enim Boemorum Regis filius Caroli 4 Caesaris frater, ut ad eo Patriarchatum delectus est, nihil sibi antiquius, digniusque arbitratus, quam ut praedecessoris cedem ulcisceretur, magno coacto exercitu, Castrum Porpetum expugnavit, et evertit, Caporiac partem solo equavit, Joannem Sanguineum Porpetanum, Henricum de Spilimbergo, ac Rizzardum Vermensem capitis supplicio affecit; cumque omnes nefandae conjurationis reliquias, persequi decrevisset, in Carneam exercitum duxit, ibique Hermanum, [illegible] equitem illustrem, et magni animi, magnique apud Carnos auctoritatis virum, qui [illegible] Castrum, ubi nunc Caroli alias Forti ecclesia extat, antiquo iure obtinebat, seque eo, et loci natura, et iis, quas secum habebat copiis fretus, receperat, animo paratus ad se tuendum, quatenus Patriarcha sibi inferre vellet, oppugnare instituit. Interim iubet omnes, qui arma ferre valerent, quamprimum convenire, in primisque Castellanos omnes, inter quos Rupertum Rebeleinum, qui cum longissimam interposuisset moram, tandem ubi nullum tergiversationis locum cerneret aegre eius obtemperavit imperio. Hic est is, ob multa commissa flagitia, ac praecipue ob stuprum [illegible] nobilium virginum, quas invitis parentibus secum in castrum suum adduxerat, non modicum timens, et Hermanno arctissimo necessitudinis vinculo devinctus, clandestinis, cum caeteris Castellanis indictis conciliis, de communi libertate multa questus, non modo Patriarchae auxilium denegandum, sed Hermanno obsesso subsidium ferendum esse censebat. Effecit

itaque id et ipse, et Castellani pene omnes, litteras ad Hermanum ~~[illegible]~~ clam mittere decreverunt, quibus ipsum hortati sunt, ne deficeret animo, sed pristinam virtutem retineret, quoniam eum etiam omnium copias illi in subsidium venturas. Traditis cuidam litteris ad Hermanum nocturno tempore perferendis, a Patriarchalis exercitus excubiis interceptae, et ad Antistitem delatae sunt. Quibus perlectis Patriarcha, cognita Castellanorum perfidia, ac nemini communicato consilio, ipsoque eum qui litteras attulerat in vinculis tenens, exitum rei sibi expectandum esse statuit. Postero die, cum nihil de litterarum interceptione Hermanus inaudisset, veritus ne a multitudine obsideretur, dissimulato consilio, in Castrum [illegible] cum copiis suis profectus est, ut se de diuturna mora purgaret coactus, nullum gravius responsum accepit. Hilaris ergo [illegible], quod bene sibi ex animi sententia evenisse putabat, statutum tempus, quo ceteri omnes, qui auxilia polliciti fuerant, venirent, avidissime expectabat. Interim Patriarcha diu noctuque sollicitus ac vigilans in suis [illegible] perfidia potuit, [illegible] equitatione prohibuit. Erat sinistrum Castrum (ubi nunc videtur Ecclesia) in summo sed leniter declivi colle situm, cuius radices Decano fluvio alluebantur, superiusque erat planities, quae duorum fere millium passuum in longitudinem, et latitudinem quingentorum spatio patebat, reliqua rupibus et montibus arctabantur. Hac in modica planitie Patriarcha castra posuerat, neve repentinis imbribus flumen pertransiri prohiberetur, et exinde pabulari commeatumque commode asportari, ligneum Pontem in eo construendum curavit, qui Pons hodierno quoque die, incolis eodem [illegible] convenientibus innotuit. Neque vero obsidionem intermittebat, eoque cautius [illegible]

quo propior erat dies, in quo ex Castellanorum litteris didicerat,
Hermanno subsidium ipse venturum, subsidiumque habebat
in Castris, eis consilium suum omnino ignotum esse cupie=
bat. Interim quotidie Hermannus ipse, una cum
Henrico filio, levibus praeliis cum Patriarchae exercitu decer=
tabat, moxque se intra Castrum recipiebat, id agens
consulto, ut Patriarchae opera, quam maxime posset detineret
copiasque averteret, quo milites sui commodius aquam, cuius
premebantur inopia, ex praeterfluente fluvio haurire
possent. Cum vero ex captivis cognovisset Patriarcha, hostes
diutius aquae inopiam ferre non posse (occupaverat enim
proxima fontibus loca) eoque redactos, ut nisi siti extingui
vellent, ad fluvium necessario esse adeundum; dispositis praesidiis
in eam incumbebat curam, ut omnes collis descensus diligentius
custodirentur, ne qua nocte perduelles ad aquam erumperent.
Hermannus, iam se in agone extremo, pluribus, et iumentis et homini=
bus siti consumptis; intelligens sibi vel de deditione, vel eruptione
consilium esse capiendum, sustinendum tamen aliquantisper se
experiendum esse decrevit, opinatus aliqua ex parte, tot mali
remedium adfuturum. Itaque media circiter nocte, delectos nonnullos
expeditos milites ex Castro, ad aquatum mittere statuit, et ea parte,
qua flumen Colli haerens Tolentinus, cum eis valido veteranorum peditu,
cui Henricum filium praefecit, quod cum ipsi in superiori colle statione
agebant, cognovissent, ceterosque qui in Castris erant commilitones
certiores fecissent, a tergo hostes adorti ad unum omnes inter
ceperunt, et inter alios Henricum Hermanni filium,

ad Patriarcham deduxerunt quo diligenter asservari iusso, sequenti die obsidioni finem imponere cupiens, Castrum totis viribus oppugnari praecepit. Hermanus, cum per multas horas, eorum quos a quatuor miserat, frustra reditum expectasset, pessimum suspicatus eventum, nec animo fractus audacter resistebat, sed Patriarcha, Hermano nullatenus cedenti, Henricum eius filium in vinculis positum ostendit minitans, si in pertinacia duraverit, de eo ultimum esse sumpturum supplicium, Quem cum vidit Hermanus Patria commotus miseratione, statim abiectis armis, non tam sibi quam filio vitam deprecatus, se in Patriarchae Potestatem dedit, qui deo conuratorum, a quibus sibi periculum imminere videbat odio exarsit, ut quatenus quaestione adhibita, Hermanum, filiumque, caedis participes fuisse comperisset, meritas de eis ~~suspe~~ poenas sumere nulli que reos culpam condonare sibi in animo proposuit. Ambos igitur in catenas coniecit, simulque cepit pertum subtilem, quem in Patriarcha acerrimum, invictum tamen in ipsius castra, sed dissimulato animo tandem advenisse eiusque eas, quae ad Hermanum litterae mittebantur interceptas fuisse, superius docuimus, subito comprehendi, et vinctum custodiri iussit, ut coniuratione patefacta, singulos ulcisceretur, ac ne hostem sibi de relinqueret, nunc cui facinoroso impositum, se in illud Castrum recipiendi facultas daretur funditus disiici iussit, statimque ad Castrum Sabileni conversus cum omnibus copiis, ubi cum impacata omnia offendisset

Ruipert nihil de Patriarcha cogitanti, ejus Uxorem cum
Filio impubere cepit, Castroque sine ulla contentione potitus,
Cognita postea Causa, cum Ruipertum, et conjurationis partici-
pem, et plurimorum flagitiorum autorem comperisset, eumque
una cum Hermano, et Henrico Hermanni filio capite mulctasset,
Castrum evertit; minoris tunc Ruiperti filius erat etatis ideoque
culpae expers à Patriarcha ceditibus misericorditer agens, sublatam
modo Jurisdictionem, paterna bona ac feuda ei restituit; atque
inde profectus Jnvillinum in Edino colle situm, quia omnes
Castellanos conjurationis consuos tuebat, omniaque Castra in
Carnea, propter nimiam incolentium licentiam, libidinemque,
ab omnibus odio haberi constabat, funditus delevit, publico
statuto edicto, ne quis ea ullo unquam tempore instauraret.
Clades ista non tam peculariter Carneam perculsit, quam
Universum Forumjulium, siquidem ne Castra quidem Terrent
inferioris Melti, Loflenbergii, iisque omnibus, que superius
memoravimus pepercit. Cunctis igitur toto equatis lutis
conjuratis meritas pendere penas, absentibusque perpetuo
mulctatis exilio, Nicolaus tandem, pacato ac tranquillo
animo Carnee saluti consulere capiens, quam ob Castrorum
desolationem, que pluribus ejus regionis Pagis preerant,
novis institutis indigere intelligebat, Tulmetium se
contulit. Ibi aliquos commoratus dies humanissime se, et
supplicem sensit Ecclesiam, Civium Tulmetinorum fidem
expertus, quod et ipse publicis testatum litteris reliquit,
utque singularis obsequii premia sentirent, et Oppidum
ipsum pro Communi utilitate augeretur, contraque hostiles

impensis munietur, ~~quod ipse~~ Communitati Helmonti, omnia
vectigalia, et census ad quilibet Castelli, tam in oppido quam
in Agro debitos, in annos viginti condonavit ea tamen Lege,
ut ad oppidum muniendum, moeniaque perficienda inter=
virent. Nec satis sibi visum, Antistes volens dispersam universae
Provinciae ~~Regionem~~ iurisdictionem, in unum collegium, ac quasi
non bene regenti corpori, et in membra distincto, caput, quod
ceteras partes in officio contineret, attribuere totius Regionis prae-
dictae Communitati regimen concessit. Statuit insuper, ne imposterum
ullum pignus ultra denarios quinque, alibi quam in Helmondo
venderentur, neve controversiae omnes, quae octo denariorum
summam excederent, ac civiles, capitalesque quaestiones [illegible]
in Curia, quam ab eius praefecto, quem [illegible] nuncupa=
vit, et Iudicibus, quorum electionem Communitati permisit (ut
in eius diplomate latius habetur) terminarentur. Eximia
illa Literatissimi electi Helmondanorum animi, sibique honori=
ficum quidem, sed grave impositum onus, ab Amplissimo
Antistite sentientes, ut scilicet tot hominum millibus praeessent,
sibi ipsis in primis legem dicere, mox quae cuncta ad rectum
vivendi ordinem pertinentia in unum conflare ac
sancire statuerunt. Sex igitur Consules initio Creati, quibusque
Commissa potestas recensendi, ac quatenus opus foret, corrigendi
statuta ad rectum imperandi modum facientia, quae quidem
in eam, quae nunc visitur, formam deducta, et a Consilio,
et ab ipso etiam Antistite comprobata fuere.

Viginti exinde consiliarii electi, ex Civium numero, quibus
oppidi totiusque ditionis administratio demandata, et
si unus vita migraret, sequenti Comitiorum die, qui ipsi

qui die Kal. Ianuarij, alterq[ue] maiorem Consiliariorum partem,
datis suffragiis, in demortui locum sufficeretur, verum ne
paruo in numero, aliquando consanguinitatis vinculum,
rectum regendi ordinem interuerteret, sancitum fuit neque
duo ex eadem familia, fratres utroque viuo inter Decuriones
conscriberentur.

His ita statutis, moenia perficere, fossaque Oppidum circum-
vallare ceperunt, omnibus Carneae populis, iubente Patriarcha
opem ferentibus, alteramque Turrim in monte Oppido super-
posito erigere decreuerunt, cunctis, quae ad opus perficiendum
necessaria forent, comparatis. Eodem ferè tempore,
Guidonis S. Galli Abbatis litterae, Tulmetinij, quibus Venzo-
nensium pedites populabundos eius iurisdictionem ingressos, aramque
ipsam, et Abbatiam obsessam significabat. Austriacis tunc
Ducibus parebant, Venzonenses, ex quo Tulmetini, amici
Abbatis periculum non negligendum arbitrati, et potissimum,
quod ~~in Terra~~ interna Patriarchae familiaritate additum
non ignorarent, collecto non spernendo peditum numero, nulla
mora, in Abbatis subsidium mouent, quorum cognito aduentu
Venzonenses, receptis nocturno tempore Castris re infecta
Venzonem recesserunt. Nicolao vero anno salutis 1358. in
Ciuitate Bellunensi à Patriarchatu ad meliorem vitam translato,
Ludouicus Turrianus substituitur, cuius Principatus initio, cum
Equites octingenti, qui Rodulphum Austriae Ducem sequebantur,
Utinum [?] repentino impetu inuasissent prope Cassacum [?] castrametati
sunt, quos statim Dux ipse una cum Goritiae comite, ac tribus
equitum millibus subsequutus est vindicaturus, per Flemmengos
[illegible] illata, de quo in Patriarchatu bellum initium

habuit. Verum dum à Duce, et Austriae comite, Utinum obsiden-
ti petenti Ludovico pax concessa est, addita lege, ut cum
duobus ex Patria viris ad Carolum Caesarem proficisceretur, quem
controversiarum omnium Arbitrum delegerant, quo in [illegible]
tota suspicione Rodulphum de Segatram nec concilium
cepisse, ne infecta domi reverti sinit. Interim Ludovicus
cum annos septem Patriae praefuisset, mortem oppetiit,
sufecto in eius locum Marquardo. Hic Carolo Caesare
intima familiaritate coniunctus, multis magnisque beneficiis
ab eodem auctus est. Dumque tanti Principis amicitia fretus,
de Bello ultro Venetis inferendo consilium capit, anno 1381
e vita migravit, Ecclesiae exinde praeficitur Philippus Alanconius
Cardinalis, illiusque regendae cura sub commendationis nomine commissa
est, cuius rei [illegible] tandem aegre ferentes plures Castellani
factiones [illegible], Vin, et Utinenses illum ad Patriarchatus
administrationem haud quaquam admittere statuerunt. Cum
vero Alanconius, adiunctis sibi Francisci Carrarij Principis
inhumanissimi, et cum fama perditissimi hominis auxi-
liaribus copijs, quod libentibus [illegible] obtinere
non potest, id vi, atque armis assequi cuperet, communi omnium
consilio bellum gerendum censuerunt. Missi igitur, quam primum
sunt, ad Tulmetinos, Oratores, videlicet à Utinense milite de
Cabreto, Simone de Castello, alijsque socijs, Flennius Sepetanus,
ab Utinentibus vero Jacobus de Montegnaco cum Civis qui
Tulmetinis Decurionibus rei indignitate, imminentique universae
Provinciae periculo, ob tanti exercitus potentiam exposito suaderent,
ut prompto secum animo ad Patriae defensionem conspirarent,
ut ne secum ~~animos~~ duos idoneos Viros Utinum venturos
imperarent, ubi simul, quid pro communi salute agendum esset,
decerneretur, Tulmetini nullam interponendam moram arbitrati,

Leonardum à Pitriis, et Nicolaum Serpoldum cives ad hoc
electos Utinum miserunt data facultate, quaecumque sibi videntur
× optimum cum Locis eorum nomine faciendi. Illuc cum Oppidani
Castellanique convenissent, ut communi consilio de Forojuliensium
Libertate consulerentur in eam devenere sententiam, ne
quicquam periculum publicae salutis causa respiceret, et
à Veneto Senatu, quem ad Patriae quietem conservandam
propensum persaepe experti fuerant, opem implorarent.
Non indigni vero mihi esse videntur ii, quorum opera, et
consilio ingens tunc Forojuliensis Provinciae decus, et detrimentum
excitavit, ut eorum nomina, ad futurorum memoriam
recenseam, et sunt, Civitas Utini Tergesti; Tulmetii; Glemonae,
Ventioni Marani S. Viti Montisfalconi, Portusgruarii, Sajanecz,
et Monitz, ex Feudatariis Strasoldi Colloreti Ragonei Salvaroli
Valvasonii, Partistani Sbroiavacchae Caporiacii Tercii Prampergii,
Fontebonii, et Porpetani. Ab his itaque deliguntur
Federicus Savorgnanus eques, Joannes Colloretus Hermes Castellius
Blasius Sbonius, Dictalmus Andriotta, et Nicolaus Marinus,
quibus huiusce belli cura demandata, collecto federatorum
exercitu iunctisque auxiliaribus copiis, quas Antonius
Venerius Venetorum Princeps, in Patriae periculo liberaliter
concesserat, Ducibus Petro Mauroceno Francisco Zeno, et
Jacobo Trivisano confirmati sunt. Carrariensis namque,
qui in Patriam, cum valido exercitu cum impetum fecerat,
multaque oppida, et castra vel expugnaverat, vel deditionem
receperat, nec pauca immania, impiaque facinora ediderat,
ut ne à sacris quidem sacrilegas continerent manus,
fuerunt, omniaque diripienti occurrunt, collatisque signis
quoque Savorgnanorum, cum aliquandiu anceps pugna diceretur

Demum cesis omnibus fere nostrum copijs,
Foroiulienses memorabili victoria potiti sunt,
ex qua Stabim parte orta est, Alenconiusque
cum extremum urbe diem clausisset, Rome
in ede Dive Marie Transtiberine conditus est.
Joannes Moravie Ducis filius Alarensis suffectus est,
quem ubi Fulmetini Patriarcham creatum
esse cognoverunt, oratores ad eum Joannem
Bertoldum, et Christophorum Marcum in Mora-
viam usque, gratulatum de nova dignitate
mittunt, qui quidem a Patriarcha perhumaniter
ac magna [illegible] excepti, ingentes Fulmetini oppidi
augendi, ac nobilitandi pollicitationes retulerunt,
quas ut Principem decet simul ac Forum-
Julij ingressus Patriarchatum adijt, rem ad
unguem perfecit. Oppidum namque, et Communi-
tatem Fulmetij, non vulgari dignitate decorare
volens eam caput, Matricem ac Dominatricem
Provincie Carnee universe edixit. Ultra cetera
ipsius communitatis insignia, Turris [illegible], et
Aquile Porte inviderens concessit, crucem albam
intra Celestum campum, rubeo circumductam
limbo, quibus, et pro vexillo sigilloque uti posset.
Conciliatricem preterea totius populi concentum
quotiescumque dissentio evenerit, delegit;

Suffragia inter ceteras Comunitates attribuit,
Merum, et mixtum Imperium (ut publico utitur
Diplomate) cum omnimoda potestate gladii tra=
didit, statuitque, ut Praefectus [dominus Savorgnan?] et Consilium
Tulmetij, vel atrocibus casibus, in quoscumque
nullo excepto humanae vitae necisque haberet potes=
tatem, ac ut inocentes absolvere sontesque iustis
plectere penis, libere ac sine provocatione possent.
Addidit insuper, ne aliquis auderet quemcumque
Comunitatis subditum in ius vocare coram alio
Magistratu, quam Iudicibus Tulmetij salva tamen
ad Patriarchalem sedem, eiusque Vicarium Gnalem
appellatione, eidem quoque Comunitati largitus
est facultatem intra Oppidum excipiendi, et
ab omni prorsus iniuria tutandi exules cuiuslibet
criminis reos, excipiens tamen casibus in Urbe Aquileia
comissis, Hereticos Perduellionis Incendij Sacrilegij
Parricidij, Venefitij, et aperti Latrocinij. Nundinas
quoque iam diu intermissas, et quae septimo quoque
die celebrabantur, ad veterem consuetudinem renovavit
dempta vectigalium pensione, dummodo res emptae
ex Carnea non abducerentur, multaque alia
necessaria gesta in Comunitatem exercuit, quae
brevitatis causa omittuntur. Sunt qui Ioannem
istum

necis Federici Sauorniani, in sacello eius Domui proximo peractis mane sacris, interempti conscium fuisse asseruit, sed quantum aberrent, et ideo inscio, et absenti perpetratum fuisse, Vtinenscium litterę Tulmettis argumento sunt in his uerbis: Honorabiles, et circumspecti Viri, et amici, et tanquam Fratres carissimi. Enorme excessum pridie in personam strenui militis olim Dni Federici Sauorniani perpetratum, qui proditorio modo, et contra omnem humanitatem in templo idest in Capella prope Domum suę habitationis completa missa interemptus fuit, uobis tanquam sincerissimis fratribus quos pro Constanti tenemus de nostra amaritudine condolere, cordibus angustiatis significamus, uestram amicitiam affectuose, et instanter precantes quatenus huiusmodi casus enormissimus sibi debeant displicere, statumque eius Terrę ad honorem Rmi Dni Nri Patriarchę, Sanctique Aquileiensis Ecclesię, et totius Patrię habere strictius recomandatum, prout de uestra sinceritate plene confidimus, rogantesque nos instantissime, ut Prędictum Dominum Patriarcham hortari uelitis, quatenus pro honore suo, de homicidis et proditoribus, qui prędictum Dominum Federicum occiderunt, dignetur Iustitiam reddere debitam et condignam pro bono statu comuni totius Patrię,

Ad hoc ut ipsa nunquam huius modi casus
perpetrantur. Datum Utini die 17 Febr.
12.ª indictione. Antonius Cajetanus,
Consilium et Com.ᵉ Utini cum fraterna dilectione.
Ultimum proternia supplicium, quo fuit Olitabet,
eiusdem Federici Honoreria cum Duobus Civibus
Utinentibus alius sceleris consortijs, affecta, ipsum
Patriarcham penitus nullius culpe, consciumque fuisse
ostendit. Si tamen cum nimis ad ... factum in
dulgere videatur, Tristani Savorniani Federici
filij opera, dum solus in Castro Utini deambularet,
circumventus occiditur, cuius quidem interitus
non aliunde duxit originem, quam ex dissentionibus
populis qui proprius semper fuere, eruntque pluribus, et
magno exitio, quam bella externa quam famis aut
pestis, aut si quae his maiora, atque graviora mala
solent induci.
Joanni successit Antonius Cajetanus, ex illustri familia
ortus. Hic inspectis superiorum Patriarcarum concessis
Fulmetinae Communitati privilegijs, non solum
in omnibus confirmavit, verum etiam, ... municipali
Lege de finibus, et mulierum iuribus, ... ostenso
dabatur, utrum malint hunc primarium Iudicem,
huic Generalem Foriiulij Vindarium adire decrevit
ac singulari quodam privilegio sancit, ne in pulmetin

Carnione, unquam ne in hais quot hesuadivimus casibus, liceat coram alio Iudic: agere, quam coram Iudicibus Tulmetij, eaque in Helvetios benevolentia fuit, ut eum Neapolim, et nonnulla negotia tractandi, et balneorum remedia ad pedum dolores utendi gratia concessisset eos de statu, et valetudine sua Humanissime certiores fecerit, ac illis Patriæ tutelam commendare minime dubitaverit. Id vero, ut plenius ex ipsis quam Tulmetanis nihil litteris cognoscatur visum fuerit earundem exemplum hic apponere, quarum huiusmodi Nobiles, et Fideles dilecti Nri. Vt Fidelibus nostris, gressus nostri patefiant, significamus vobis quod pervenimus in partes Regni feliciter, ubi ab omnibus Magnificis Dominis consanguineis, et alijs amicis nostris, cordialiter, amiceque recepti fuimus, et consideratis maris, et terræ turbinibus, Iesu Christi gratia satis sospites, et fortes fuimus usque cum Ser:mo Domino nostro Rege, qui postquam nos grate, humaniterque suscepit, ita ut verbis calamoque explicare nequeam, iussit nos, ad Ill:mas Dominas nostras, Dominam Reginam, et Ioannam, Salernum accedere, ubi sunt pro expediendis negotijs D. Ioannæ predictæ, et sic faciemus, putantes negotium illud cito, et feliciter expedire, sed prius balneis positivi sumus, quibus peractis, statim Deo favente, cum integra sanitate in Patriam nostram Toribulij revertemur. Vos valete feliciter, et estote solliciti ac prompti, ad Patriæ deffentionem si quid acciderit, prout de vestra fidelitate et constantia confidimus. Datæ in Terra nostra Pedemontis 2. Maij 1401.

Eodem anno Florentini, qui à Galeatio Mediolanensium Duce, graui bello premebantur, Rubertum Bauariæ Ducem, nuper Ladislao Boemo abrogato, ad Imperium aduectum, sibi subsidio in Italiam accersiuere, eique, cum primum ad Benacum Lacum perueniret, magnam se pecuniæ uim numeraturos pacti sunt, quam conditionem Rubertus non inuitus accepit. Dum igitur Rex esset in itinere, ac per Superiores ~~Al~~ Alpes copiarum partem ducere constituisset, audissetque Tulmetinos uerentes, ne ad eorum damna exercitus ille descenderet, Montem Crucis, cæterasque Carnicas Alpes, qua in eorum Prouinciam iter patet, ualido militum præsidio muniisse, præmissis tabellariis per literas a Tulmetinis, ut iter per Carnicam Prouinciam exercitui suo, sine ullo molestiæ transituro, pateret, enixè precatur, quas ad fidem faciendam hic quoque inserere uoluimus. Rubertus Dei gratia Rom. Rex semper Augustus. Honorandi dilecti. Quia nonnulli de gentibus nostris adhuc retroexistentibus, sequi nos cupientes, iter suum per terram et Dominium uestrum, accipere decreuerunt; quo circa uos rogamus, et attentè deposcimus, quatenus præfatas gentes nostras per terram, et Dominium uestrum equitare permitatis, eisdem etiam uictualia, et similia apud uos pro pecunia ordinando; in quo nobis complacentiam singularem ostendetis, scituri et uos cum prædictis nostris gentibus ordinasse, prædictas terras, et ~~Dominium~~ Dominium uestrum absque aliquo notabili damno pertransituros. Datum Paichendorf in die Beati Martini Episcopi, anno Domini 1401. Regni uero nostri secundo. Tulmetini, his acceptis literis, stultum esse arbitrati, tanti exercitus impetum uiresque in se temere conuertere, data, acceptaque similiter fide, Regias copias,

per suam Provinciam, extra oppidorum moenia admisere, quae quidem ubique comiter ac liberaliter habitae, nemine laeso, ceptum ad Rubertum iter tenuere. Rubertus tandem ad Benacum Lacum cum Caleatij copijs congressus, fratresque, Tridentum primo, mox in Germaniam se recepit, et Caietanus, parvo interiecto tempore, cum annos septem, menses duo Ecclesiae praefuisset, non sine maximo universae Provinciae moerore, e vita discessit.

Liber Tertius.

Defuncto Caietano, dum Ecclesia vacaret, eo quod Angelus Corrarius 1404
Venetus, Gregorius XII, ac Benedictus XIII. de Pontificatu disceptabant, Antonius Pancerinus Portuensis, a Benedicto ad Patriarchatum deligitur, quem paulo post Gregorius dignitate spoliavit, sed assumptum semel Principatum deponere renuens, armis illum tueri totis viribus conabatur; Portuenses enim, pluraque alia oppida, multique Feudatarij, eius partibus adhærebant. Hinc grave, publicum, intestinumque bellum initium habuit. Namque Civitatenses, Glemonenses, Tulmetini, et Ventionenses eundem Antonium in Antistitem recognoscere noluerunt, cumque sibi bellum cum eo gerendum esse non ignorarent, oppida ipsa tam contra eundem Antonium quam alios quoscunque pro patriæ conservatione, usque ad novi Patriarchæ electionem legitimè fiendam, defendere statuerunt. Ut vero Communis oppidorum deffensio firma haberetur, generale inter eos fœdus, solemni iuramento vallatum, inierunt, cui paulò post Nicolussius Comes Pratensis, Albertinus eius filius, Valvasonij, Spilimbergij, et Oppidani S. Viti, devincti sunt. Qua intellecta re, Antonius non modicum equestrium, et pedestrium militum numerum sibi comparavit, ex quo metuentes Pratæ comites, et oppidani S. Viti, ne ad eorum damna exercitus ille se conferret, frumentaque tunc in agris existentia destrueret (messis enim appropinquabat) à Tulmetinis, cæterisque supradictis oppidis, vire fœderis colligatis subsidiarios milites receperunt, ut nedum hostium impetum propulsare, sed ultro etiam eisdem damna inferre non dubitarent. Nec multo intericcto tempore utrisque bene gerendæ rei occasio oblata est. Cum enim Antonij equites pedites que Pratensem Comitatum prædaturi invasissent, pagos Corvæ et Azani incautos, igne immisso destruxerunt; quod cum Nicolussius et Albertinus ex fumo clamoreque cognovissent, qui, ultra proprios milites, Foroiuliensium quoque, ut diximus, penes se habebant; hostes insecuti, eos

preda onustos prope custodiam Corvae inventos, viriliter aggressi sunt, et post pugnam utrimque atrociter editam, in qua Albertinus inter confertissimos hostes, super ponte Metunae fortiter pugnans eliquantelum in ore, nasoque vulneratus in aquam deiectus est, equi tamen beneficio, flumen tunc ob imbres pertimescendum, evicit. Dominum Antonij milites in ~~pugnam~~ fugam vertuntur, et undique à victoribus in ripis obtruncantur, alios in aquam compulsos, gurgites ferunt etiam peritos nandi, alios lassitudo, vulnera, ac pavor degravans, itaut omnes hostium perierint praeter duodecim, qui in ipso pugnae initio, fuga saluti suae consuluerunt, et sexaginta qui captivi remansere. Capti quoque sunt equites decem, reliqui vero ad vicinas silvas confugiendo insequentes hostes evaserunt, cuius rei feliciter actae, testes sunt Nicolussij, et Albertini litterae Tulmetium conscriptae. Eodem fere tempore Oppidani S. Viti Nicolussium quemdam Antonij praefectum eorum agros incursionibus infestantem, pluribus suis militibus interfectis, Portumgruarium reverti coegerunt, bovesque, et eius generis animalia 113, oppidum ipsum pascuationis gratia egressos, abduxerunt, quae quidem praeda quadringentos aureos vendita, militibus distributa est. Interim Gregorius XII. Antonium Concordiensem ad Patriarchatum assumpsit, cuius litteras Tulmetinis conscriptas, in quibus huiusmodi eis significat electionem, et Patriam Fori Julij commendat, registrandas fore duxi. Antonius Dei gratia Patriarcha Aquileiensis. Nobiles, et prudentes viri, et Amici nostri dilecti. Ad gaudium, et exultationem vestris, praesentium serie, significamus dilectionibus, quomodo nuper Sanctissimus in Xpo Pater et Dominus noster D. Gregorius Divina providentia Papa XII in Patriarcham nos elegit Aquileiensem, et licet indignos, sua benignitate ~~[illegible]~~ prout, et tenuis; unde dilectiones vestras, quae merito de huiusmodi promotione nostra laetari possunt, requirimus, et hortamur, quatenus

in omnibus, quę honorem nostrum, et Ecclesię nostrę Aquileiensis, ac statum pacificum et tranquillum illius Patrię nostrę Foriiulij concernunt, uos promptos reddatis, fauorabiles, et benignos, prout de predicta uestra dilectione planè confidimus. Significamus insuper uobis quod pro bono pacis illius Patrię, huic excelso Dominio Veneto placuit, quod hic sedeamus, quia ipsum Dominium ad tractandum de ipsius Patrię pace et concordia, mittit nobilem suum Oratorem ad Patriam ipsam, quam ac statum, et honorem nostrum uobis precipuè commendamus. Datum Venetijs sub nostro annulari sigillo, quo alias ut Episcopus Concordiensis utebamur, die 16 Martij 1409. His tamen non obstantibus ceptum in Patria bellum non destitit; ob scisma enim inter Pontifices exortum, Concordiensis Episcopi electio, prout et Gruariensis illegitima quamplurimis uidebatur; quam ob rem cum idem sibi Patriarchatus possessionem consequi difficillimum fore animaduerteret, Romam se contulit, ibique sine Patriarchatu defunctus est. Noui itaque Antistitis legitimam electionem procurandam censuerunt Federati Populi, qua propter singuli, quilibet ipsorum, Oratores ad Romanum Pontificem transmiserunt, rogatum ut gratus ipsis Antistes, crearetur, plures enim illustres uiri eam dignitatem obtinere nitebantur, inter quos Malatesta, et Pandulfus Malatesta filius, Vtinenses huiusmodi literas, per Oratores suos reddiderunt: Nobiles, et Egregij Amici nostri carissimi. Post debitas, condignas, et affectuosas salutationes, commisimus aliqua, nobilitatibus uestris nomine nostro referenda, nobilibus et egregijs legum doctoribus nobis dilectis, et oratoribus nostris Dino de Ramarolis de Pisauro, et Almerico del Pin de Sacilo, harum ostentoribus. Quorum proinde relationibus, tanquam nobismetipsis, rogamus nobilitates uestras, ut eis placeat, et uelitis fidem credulam adhibere. Ordinata Pisauri die decima maij, et data Brixię 23 eiusdem mensis inditione 3.a Summa legationis hęc fuit, ut Vtinenses Pandulphum predictum in Patriarcham acceptarent, et in hanc sententiam literas oratori suo apud Pontificem degenti, conscriberent, uidelicet

enim

enim Pontifex nouum Antistitem de Forojuliensium voluntate crearet. His responsum dedere Julmetini, se de Antistitis creatione cum ceteris Foederatis, communi consensu antea decrevisse, et oratoribus eam ob causam ad Pontificem ~~nup~~ missis, speciale mandatum unitum tradidisse, nec sibi licere aliter nunc decernere, quam quod semel actum fuerat; quod si in presentiarum res integra ageretur, libenti profecto animo, Illustrem illum civem, quantum in eis esset, in Antistitem commendaturos. Interim Glemonenses, et Julmetini collecto non modico militum numero Fontanambonam ici capiunt, et diripiunt, exinde Buiam Castrum, loci natura munitissimum obsederunt, et habitatores Castri Melsi, ob harum gentium propinquitatem, timentes ne ad sui destructionem se conferrent, huiusmodi Litteras Julmetinis, a Mattheo, Francisco, Conrado et Thoma Prodolonijs conscriptas, attulerunt. Nob. et Eg: Viri Amici nostri carissimi. Quia nos intelleximus, quod vicini nostri, et habitatores Melsi, et illi qui se reduxerunt, et reducunt ad Castrum predictum, videntur magnum habere timorem, ne damnum aliquod accipiant à gentibus uestris, amicitiam uestram rogamus instanter, ut cum semper optauerimus, et optati simus omnem uestrum bonum, et omnem indemnitatem uestram, uobis placeat cum ipsis gentibus uestris taliter prouidere, quod non offendant in bonis, pariterque in personis habitatores, uel se quomodolibet reducentibus ad dictum Castrum, et Villam Melsi, et si demum de intentione uestra procederent aliquos Colonos Dominorum de Colloreto, offendere, quod non credimus, rogamus ut Coloni illi, et Consortis nostri Antonij de Melso, nullum à uestris militibus recipiant damnum. Prouidebimus enim et nos uersa vice ne uos et gentes uestre, per habitatores illius loci, in aliquo offendantur. Deus autem bene nouit, quod libenter uideremus bonum,

et tranquillum statum patriæ nostræ. Placeat ergo amicitiæ uestræ, rogamusque instanter, ut super his, uestram responsionem, per litteras habeamus. Dat. Prodoloni die 3. 7.bris ind.e 3. 1410. Quibus quidem, ita Consilio decernente, rescriptum fuit, quod Utinensium stipendiarium militum Præfectis expressè comiserunt, ut amicorum suorum, inter quos ipsos Prodolonos connumerabant, bona omnia illesa intactaque forent, nec aliquod eis quoquo modo damnum inferrent, iterumque illud eis mandaturos esse, dummodo intra Castra meliora inimicos Colligatorum, eorumque res, et complices non suscipiant, nullumque eis auxilium præstent, uel subsidium. Paulò post Buiæ Castrum capitur, et diripitur, quod una cum Fontanabona Utinenses post gentium discessum recepere. Veneti autem Patriæ Fori Julij desolationem miserti, Jacobum Trivisanum, et Bartholomeum Nanum Patricios uiros Oratores in Forum Julij misere, quorum opera in oppido S. Danielis inter Colligatos utriusque partis, circa finem mensis septembris 1410. initæ fuerunt treguæ ad nouum futurum mensem Martij 1411, pro quarum obseruatione ijdem Veneti Oratores Utinensibus, Venzonentibus, et Glemonentibus huiusmodi litteras dedere. Magnifici, et Eg.i Fratres Hon.di Licet iam ante in ~~pluribus~~ practicis et sermonibus uobiscum, et cum tota parte uestra habitis, difuse, satis affectionem, quam Sanctissimus D. noster Pater Papa, et Ill.mus Duc. Dom. Venet: ad bonum et quietem huius Patriæ habent, et eorum intentionem uestris beneuolentijs expresserimus, tamen ut iterum nos certiores reddamus, data per nos notitia iam dicto summo Pontifici, et Duc. Dom. de induciarum conclusione, modo inter cætera responsionem accepimus et mandatum, quod ante nostrum discessum uobis, et alijs Communitatibus, et Nobilibus Patriæ utriusque partis, dicere, et scribere debeamus, quod conclusionem induciarum, et uestram optimam dispositionem gratissimam habuerunt, et illam laudant, et commendant uos instanter hortantes, quod ad conseruationem

induciarum

induciand tres[?] uiribus intenti sitis, et insuper quod quam citius fieri possit, partes procurent eorum suos oratores ad ipsum Summum Pontificem mittere, pro huius negotij confirmatione. Ulterius, quia licet observantia induciarum sit utilis uobis, et universe Patriç, ac eius quieti: tamen quia bellum, et desolatio Patriç D.no Sum. Pontif. cordialiter displicet, et non minus Duc. Dom. prelibato, et quia turbatio, et fractio induciarum cadit ad non modicum damnum Civitatis Venetiarum, perseverantes in eo, quod sepe dictum fuerat, denuo declarant, quod si induciç observabuntur, dum Sum: Pont: et Duc. Dom. summopere placebit, et habebunt exinde efficaciorem causam habendi honorem, et comoda uestra, cordibus suis infixa. Ea propter eorum nomine pro universali Patriç bono, uobis instanter suademus, atque rogamus, ut uelitis efficere, quod induciç predictç observentur, et quod uiç apertç sint, et securç, nec non ut uestros Oratores cito pro celeriori rerum conclusione, ad Curiam transmittatis, adque omnia uos etiam quantum possumus, nomine nostro inducimus, et rogamus. Similes litteras etiam Communitati Civitatensi, et Nobilissimis ultra Tulmetium scripsimus; Huic Communitati Utini, hec efficaciter diximus, et alijs suis Colligatis similiter nota fecimus, ut ambç partes sint de his intentionibus admonitç. Valete. Utini die 8. Novembris 1410.

Exacto induciarum tempore, cum utriusque partis oratores ad Summum Pontificem missi, nondum rem sibi comissam ad exitum perduxissent, ijsdem uigerent civilium discordiarum causç, illico bellum subsecutum est, tuncque Civitas Austriç, Clemona, Tulmetium, et Ventionum omnibus eorum copijs Carolum Pium, publico statuto stipendio prefecere, Utinenses, dum Brucanius Rubertaneus eques, et Prefectus militum, Ernesti et Federici Austriç Ducum, armatas manus Forum Julij introisset, se eidem, suaque omnia dedere, paruoque interiecto tempore, Federicus Ortemburgius Comes à Sigismundo Imperatore in

Patriarchatu Aquileiensi Vicarius constitutus, eodem se contulit, ipsumque Civitatenses, Julmetini, Ventionenses, et Glemonenses, tanquam Patriarchalem Vicarium non ante recepere, quam solemni iureiurando pollicitus sit, illico secuta legitimi Antistitis creatione, omnia ad Patriarchatum pertinentia ipsi Antistiti libere, et atque consentione renunciare. Iis enim Utinenses proprijs viribus, et Austriae Ducum presidio freti, Civitatensia fines assidue infestabant; quapropter Julmetini quingentos ad eos, vetusto foedere, milites, impensis proficisci, eidemque pro virili, cetera oppida fecerunt, cumque secunda eiusdem anni, tensos Civitatensium, et Collegatorum suorum sub Gregorio Ortemburgij Comite, et Carolo Pio Foederatarum Communitatum militum prefectis, morteano Pero ui capto, et direpto, Civitatem Austriae versus proficiscerentur, magnum Utinensium equitum, et peditum numerum obviam habuerunt, quibus preerat Franciscus Manzatonus. Contestim hinc inde conclamatum, et pugnae initium factum est. Diu inter ipsos anceps certamen stetisse dicitur, ut neque clamor, primo sublatus, iteratus sit, neque signa permota loco, retroue recepta, neque reuersum ab ulla parte sit, sed in suo gradu obnixi milites, sine respiratione pugnabant. Fremitus equalis, terrorque idem pugnae, quam in defatigationem ultimam aut noctem spectabant. Iam ui virij, iam ferro acies deesse videbatur, cum Franciscus Manzatonus Utinensium Prefectus, dum strenui Ducis, militisque officio fungitur, ingenti vulnere afficitur, et equo labitur, quo respontino casu conterriti milites, eum obijsse existimantes, clamoreque à Feudatarijs renovato, mouentur gradu, deinde repelluntur, postremo vero in fugam conijciuntur. Magna eorum pars caesa; capti Utinensium equites decem et octo una cum Manzatono; pedites vero ultra quinquaginta; praeda etiam non modica, preter suas recuperatas res, et

uictoria potiti sunt. Vigesima postea eiusdem mensis, Venerius Veneti Principis orator, eiusdem literas, Dulmetinis, subscripti attulit tenoris: Michael Steno Dei gratia Dux Venetiarum &c. Egi: et prudentes amici dilecti. Mittimus ad presentiam uestram in nostrum hono: rabilem Oratorem Marcum Venerium dilectum Ciuem nostrum, cui nonnulla comisimus uocis officio uestre beneuolentie referenda, ipsam deprecantes, quatenus relationibus eius, tamquam mente nostra uenientibus, libeat credulitatis fidem plenissimam adhibere. Datum in nostro Ducali Palatio die 9. Iunij ind. 4. 1411. Is à Dulmetinis liberaliter acceptus, cum Reipublice Venete in uniuer: sam Patriam optimè dispositam mentem exposuisset, pluribus ra: tionibus eis suadere conatus est, ut arma inter ipsosmet Forojuli: enses assumpta deponerentur, et induciis iterum pactis, pacis, et unionis uia aliqua communi omnium consensu, perquireretur, Patrie desolationem, et tot ab omnibus passa incomoda, commemo: rando. Dulmetini, eas quas potuerunt maiores, Inclito Principi, Sapientissimoque Senatui Veneto, gratias se habere dixerunt, qui toties huius miserande Patrie, cladiam miserti, immissum in eius uiscera incendium, extinguere, conatus sit, seque illius Principis causa ad omnia paratos, et dispositos obtulerunt, que eius Patrie quieti proficua fore uiderentur, dum Federatorum suorum eadem sit mens, et dispositio, a quibus nulla precedente causa discedere, sibi incongruum, et damnosum fore non ignorabant. Venerius, optimam illius Consilij mentem laudauit, et ad ceteros eorum federatos, eadem expositurus pergere dixit, et hortatus, ut in proposito perseuerarent, ad reliquas se contulit Ciuitates. Verum, cum res ob diuersas ab utraque parte propositas difficul: tates in dies protraheretur, donec Venerius tribus superioribus Communitatibus Dulmetij, Ventioni, et Clemone, huiusmodi literas conscripsit. Mag.ᶜⁱ et Egi Dni. Sicut scire debetis, fluxerunt iam octo dies, quibus ueni ad hanc Terram Ciuitatis Austrie, cum certo

mandato M.mi Duc: mei Dominij Veneti, universalem statum, et commodum totius Patrię concernente, expositaque intentione prefati Duc. Dom: huic comunitati, responderunt, quod sine vestro consensu, et deliberatione ad ea, quę sibi exposueram, decernere, vel conclusione respondere non poterant, et propterea illico dictam meam expositionem vobis significare decreverunt, affirmantes mihi, quod sine dubio per totam diem sabbati proximè preteriti, habuissent intentionem, et expositionem vestram, et tamen ipse, et verbis usque nunc me tenuerunt, excusantes se, et inculpantes vos, et vestras Communitates, quia non suo, sed vestro deffectu procedit ista dilatio, ulteriusque dicentes, quod pro eis non deficiet quin sequatur tranquillitas Patrię, et quod si intervenerit consensus, et deliberatio vestra in bonum, res benè succedent, et quod vota prefati mei Duc. Dom. quę, tamen ad nihil aliud, quàm ad conservationem libertatis Patrię, et Ecclesię Aquileiensis aspirant, et optatum sortirentur effectum, ad quam intentionem etiam pridie inclinassent, si vestrę Communitates similiter voluissent. Quamobrem tam de mora predicta, quàm etiam de tali intentione vestra, si sic est, quod tamen difficillimè credere possum, etiam si viderem admirationem assumo, considerans quam leto animo, qua voluntate, me illis in partibus existente ad pacem, et inducias, sublatis illis causis, quas scitis, inclinare, et assentire videbamini. Considerans etiam quod pax, et tranquillitas Patrie magis vobis refert, quam ceteris, maximè ratione mercature, cui vos potissimum dediti estis, sine qua exerceri non potest attentis non minus precibus, et interpositione Ducalis Dominij prefati, cuique voluntati, maxime cum comodum, utilitatem, et honorem vestrum attingant, merito confirmari debetis. Scitis enim quam dulciter et favorabiliter in Civitate Venetiarum videamini, et quibus prerogativis gaudeatis, et qualem fidem antedictum Dom: meum de vobis gessit in negotijs istis, et alijs occurrentibus; multa quidem possunt adduci quibus aliter credere non possum, quam quod intentionem firmam, et solidam habeatis ad pacem, et quietem huius Patrię, cuius vos estis

tans

pars non exigua, uti aliqui aliter mihi demonstrare conantur. Et propterea uestras magnificentias efficaciter hortor, et rogo, ut uoluntatem supradicti Dom. mei, ut dicunt, uos certiores reddide=runt, et predicta omnia utiliter ponderetis, et uos taliter geratis quod pax, siue inducie, et tranquilitas Patrie ex uestris processisse noscatur, quodque uobis oppositum obijci non possit, nec super hu=meris uestris hoc onus imponi, sicut multi facere querunt. Placeat igitur uestris subito aliquid mihi rescribere, et quenam sit uoluntas uestra, me commonefacere. Dat. in Ciuitate Austrie die 28. Iulij 1411. Demum eiusdem Venerij opera, inducie inter Communitatis predictas, ac Utinenses, et utriusque partis Federatos ad ~~duos~~ tres futuros menses subsecutae, ut interim sublatis inde offensionibus, pax induce=retur; sed iam altius, quam ij fieri existimabant, belli cupiditas homi=num animis insederat. Sigismundus enim Imperator, et Pannonie Rex, cum se Patriarchalis dignitatis defensorem profiteretur, Ortem=burgio Comite, id per literas postulante, magnam equitum copiam preparauerat, quam sub Philippi Florentini Themesburgensis Comitis auspicijs in Patriam mittere decreuerat, ad quam mox ipse, cum ualido exercitu, uenturus erat. Interim uero Utinensibus a Guielmo Comite eiusdem Imperatoris oratore, huiuscemodi litere reddite sunt. Sigismundus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, Ungarie, Rex &c. Fideles Dil. Nri. Redum ad nostri notitiam, sed ad partes orbis, euigilans, et laudabilis fama refulget, de constantia inconcusse fidei, quam Sacro Romano Imperio, et Sancte Aquileien=si Ecclesie, nobilique Federico Comiti in Ortemburgo in Patria, et Domi=nio Foroiulij Vicario per nos constituto inuicto animo, et mentis robore ostenditis. Nam quid pretiosius fide, quidue in inceptis per=seuerantia, que ex claris Viros reddit clarissimos? Nil profecto sanc=tius; Ex quibus et multis alijs in uos concurrentibus uirtutum meritis, quantum uos iudicemus commendabiles, quantumque nos excite=remus ad grates, longum presentibus enarrare, cumque non qui inceperit, sed qui perseuerauerit, hic commendabilis est, et dignus.

Propterea fidelitates uestras hortamur, quatenus aliis ad conseruandam famæ uestræ integritatem, in constantia erga Sanctam Ecclesiam Aquileiensem, et predictum Dedericum eiusdem Vicarium Generalem exhibitæ, et probatæ fidei persistere, et ad rebellium subiectionem, nobis, dictæque Ecclesiæ, et eius Vicario Generali uestras uires adiungere, quod a uestro iam scimus mentis affectu, et firmo proposito, non ambigimus dependere; et sicut hucusque fuistis laudabiles fidelitatis et constantiæ actores, studeatis usque ad felicem creationem, et promotionem Patriarchæ, per Dominum in Christo Patrem, et DD. Joannem Sacræ Romanæ, et Uniuersalis Ecclesiæ, summum Pontificem Dom: Nrum Rmm ex nostra uoluntate et dispositione de persona utili, et circumspecta, fiendam, sic deinceps in fidelitate debita, et laudabili perseuerantia persistere; prout spes et fiducia nostra tenet, quod initio acceptior finis respondeat; uosque sensequens capaces effici mereamini, nostræ Regiæ gratitudinis, et amplioris dilectionis. Dat in Ternes: purch 14. Junii Regnorum nostrorum anno Ungariæ 23. Romanorum uero primo. His rebus ita se habentibus, Burcardo Rebestano pro Austriacis Ducibus, et Utinensibus id procurante, iterum usque ad uigesimum diem Nouembris, inter predictas partes induciæ pactæ sunt. Rebestanus uero, substituto Joanne Mengem Canonico Frisulnense, pro Utini Locumtenente, ad Austriæ Principes recessit, cumque induciarum finis instaret, Utinensis Locumtenens predictus, per literas Tulmetinis, Ventionensibus, et Clemonensibus, dedita opera exoratis treguarum prorogationem postulauit, prout ex literis patet, quas hic non abs re apponendas fore duxi. Ex his enim, Venetorumque etiam Oratorum literis clarè patet, et colligitur, Ciuitatem Austriæ, Clemonam, Ventionum, et Tulmetium, licet Ortemburgium Comitem tamquam Patriarchalem Vicarium acceptauerint, numquam tamen Ducis iuris esse destitisse, prout ut ante illius aduentum, ipsa oppida

fuisse demonstravi, semperque eędem Communitates, ea quę tam ad pacem, quam ad bellum pertinere arbitrabantur, tanquam Liberj nomine proprio tractasse usque ad Patriarchę creationem, non autem ad ipsius Ortemburgij nutum, prout plura alia Oppida fecere. Literę sunt huiusmodi. Nob.^di et Mag.^ci Viri: Memores vos esse non dubito, qualiter in negocio induciarum per Nob. et Ég.^m militem D. Burcardum de Robestan inter partes huius Patrię, ad viginti dies fac=tarum, predicto D. Burcardo propositum fuerat, quod esset spes prorogationis induciarum earundem ad tempora longiora. Cum igitur terminus induciarum presentium appropinquet, predictus D. Burcardus hic me constituit locum suum tenentem quoadusque revertetur ab Ill.^mis D. D. Ducibus Austrię gratiosissimis D.nis meis, quibus ibat locuturus de modo pacificandi, et ponendi Patriam in statu tranquilliori, et sibi quoque hodie scripserim, potens ab eo melius informari, nequeo tamen in tam brevi spatio propter loci distantiam super huiusmodi contractu responsum habere. Quare supplico Mag.^as V.^as instantia, qua possum, quatenus super prorogatione induciarum predictarum literis vestris, per latorem presentium, me certiorem facere dignemini, ne forte finitis induciis presentibus per partes hinc inde quod incomodi inferatur, cuius tamen auctor esse non cupio. Pacis etenim, et tranquillitatis diligens executor esse mallem, quam belli et discordię seminator. Datum Utini in Castro Patriarchali 12. Nov. anno Domini 1411.

Ita Philippi Florentini, Sigismundi Imperatoris Prefecti ad Patrię fines adventus cum duodecim Boemorum, et Ungarorum equitum millibus, omnem pacis abstulit mentionem, ad quem Civitates, superioraque Oppida, quam primum Forumjulium ingressus est, auxiliaria militum subsidia omnisque generis tormenta bellica, ad Oppidorum expugnationem pertinentia, transmisere. Is accepta auxilia manu, Utinum obsedit, omnemque adhibuit

diligentiam, ut dempta civibus quacunque subsidij spe, per dedi=
tionem res ad exitum perduceretur. Nec sententia fefellit. Utinen=
ses enim, cum per dies aliquot, Rebessani adventum, Austri=
acorumque Principum auxiliarias copias frustra expectassent,
Philippo Comiti, eos Sigismundi Imperatoris, et Aquileiensis
Ecclesiæ nomine accepturo se, suaque omnia dedidere. Sed
Tristanus Savorgnanus, pluresque eiusdem factionis Cives, ad
primam deditionis mentionem, ad Venetos, quorum semper par=
tibus studuerant, aufugerant, quorum bonis a Philippo publicatis,
Savorgnanum ei castrum dedi coepit, et ultra Tiliaventum
eductis copijs, Portumgruarium, Budoletum, Sacilumque fa=
ciliter expugnavit, cætera enim oppida eius partibus favebant.
Dum vero Austriaci Duces Vallem Cadubij agredi paravent, quib.
Tulmetini, amicitiæ, et propinquitatis iure 300. pedites in
auxilium miserunt. Philippus expugnata Seravalle, Bel=
lunensem quoque Civitatem obtinuit, indeque Castrum Boniteni
decivit. Veneti interim ad primum Philippi in Patriam adventu,
tam pro socorum suorum conservatione, tum etiam Tristani Sa=
vorgnani precibus, collectis sex equitum, octoque peditum mil
lium exercitu Carolo Malatesta Præfecto, ut Ungarorum in=
solentiam reprimerent, ad Patriæ fines se contulere, et Cor=
dignanum cui summa aggressi, expugnarunt, cumque plurimis
ultra Tiliaventum illatis damnis, Dignanum usque pervenis=
sent, ibi a speculatoribus cognovere, Philippum, audito eorum
adventu, Cadubrio obsidione liberato, magnis itineribus in Patria
reverti. Quare ne in media hostium regione, cum Philippi
exercitu decertare cogerentur, iterum trans Tiliaventum
se receperunt, cumque in Pasensi Comitatu pervenissent, Un=
garorum, Boemorumque exercitum non longe adesse nunciatum
est. Carolus igitur ingentis Vir animi, cum sine magno impe=
dimento prosequi non posset, et neque eundi, neque standi

sine discrimine medium esse videt, instruit aciem, impedimentis ex extremis; instruunt contra et hostes et animis et viribus pares, ut dextrum cornu Ungari, sinistrum Bohemi, medium vero locum Foroiulienses copiae tenerent. Ungari tot elati victorijs incredibili impetu hostes aggrediuntur, multisque caesis in fugam conijciunt, dumque eos undique premunt, et longius aliquantulum abducti, Venetorum impedimenta procul ab armatis sine praesidio sine munimento stare conspiciunt, avidi[?] ad praedae eo impetum faciunt.

Interim Malatesta, qui in dextero sui exercitus cornu Boemorum equitum instantium vim fortiter sustinebat, trepidus nuncius aliorum militum fugam, et impedimentorum abactis direptionem. Is tamen rei notitia commotus, accepto electorum militum valido praesidio, ad aliam exercitus partem se contulit, omniaque timoris plena invenit. Militibus, tanti Viri adventu illata spe, ac redintegrato animo, turmatim ad eum conveniunt, cumque maiorem partem collegisset, Videtis ne inquit hostes praeda detentos, et vestris impedimentis detentos! aggredimini eos, acceptumque dedecus, virtute delete, certam enim vobis victoriam polliceor. nec fefellit consilium, nam impetu facto in Ungaros, eos ut cuncis[?] secundis rebus, invenire vagos, inter praedandum dispersos, vanos equis insidentes, et paucos quibus frenum in manu sit, ut Ungari prius victores, passim caesi sunt, cum neque coeundi in unum, nec arma capiendi spatium daretur. Dissipato Ungarorum equitatu, Carolus circumductis a tergo militibus, Boemorum equites adoritur, et novus factus clamor, tenuit hostium animos, et in fugam convertit, adeo ut magna Boemorum, et Foroiuliensium pars ab insequentibus sit caesa; captoque Nicolaio Comite Pravenzi[?] pluribusque non ignobilibus viris, nox praelij, caedisque finem fecit. Philippus cum in eo

certamine periti Ducis, militisque officio functus esset, haud territus insperata clade, exercitus reliquias colligere, quanta poterat diligentia conabatur. Boemi vero, Ungarique milites, desperatis rebus, in caput precante, Laudymanseque Duce, noctis silentio, castris excepere demum consendenses, quos postea Philippus, positis prius peditum reliquiis tutis in locis, necessitate coactus, subsequutus est. Non ignoro nonnullos esse, qui Philippum auro corruptum a Patria, re infecta recessisse scribunt, eumque postea proditionis huiusce causa, Sigismundi mandato, in eius ore auro liquefacto immisso, periisse. Attamen Joannis Pratae Comitis literae, Julmetinis conscriptae, praedicti certaminis fidem faciunt, Philippumque a militibus ignavie destitutum, invite se in Pannoniam contulisse; sed et Ludovici Teulij Ducis, qui postea ad Patriarchatum assumptus est, pariter literae, in quibus Julmetinis Sigismundi in Patria adventum, significat, clarè demonstrant eundem Philippum, cum Imperatore iterum Foroiulium petijsse, prout et Julmetini Oratores ad Sigismundum missi, affirmant in eorum relationibus, sepe dictum Philippum, inter proceres vidisse. Veneti tanta victoria, licet non incruenta potiti; mille enim et ultra in prima aggressione ex eorum militibus occidere, et non pauci vulnerati, Forumiulij magno aggrediuntur impetu, ut omnia timoris plena ubique conspicerentur. Tunc Julmetini positis prius ad Caucij Locum, qua iter in eorum Boviniam hostibus patebat, validis militum presidio, Pulcenico Torsascio Comiti postulanti, quinquaginta, Oppido S. Danielis octuaginta, Ventionensibus octuaginta, Glemonensibus centum quinquaginta, Spilimbergijs sexaginta milites eodem tempore in subsidium misere. Ventionensibus iterum ducentos alios pedites concesserunt, quos omnes cessante belli suspicione, gratias agendo reddidere, prout ex eorum litteris patet. Veneti

uerò cum citra Tiliauentum, Palazzolum, Muzanam, Tedeanum, et S. Odoricum pagos, Tricanum quoque Castrum expugnasset, exercitum populabundum, primo in S. Danielis, mox in Glemonen: tium fines duxere, captaque et destructa Artanea, cum om: nes circumiacentia fines hostiliter peragrassent, ab oppidorum oppugnationibus temperatum est. Exinde ultra Tiliauentum exercitu educto, Zuccine Castrum in eo uictoriæ cursu recepere. Mottam quoque Oppidum Liquentiæ flumini intidensem, multos per dies obsessum, et Oppidanorum uirtute, paulo post Ludouici Blagni Comitis, ad custodiam cum præsidio ingressi aduentum, ci: uiliter defensum; demum illius Cives, cum sibi omnem auxilii spem sublatam cernerent, eisdem per pactionem tradidere.

Finis.

Liber Quartus

Dum tot belli cladibus universa Foriiulij Provincia vexaretur, Ludovicus Dux Tecchius a Summo Pontifice Aquileiensis constituitur Patriarcha, cuius aduentu aliqua pacis, et quietis spes illuxisse videbatur, nam neque Veneti, licet victores, huiusmodi pacis consilia abhorrebant, utpote qui semper huius Provinciæ, tum sibi conterminæ quietem procurauerant, ea ratione, ut barbaris nationibus, sublato ex ea bello, in eam se conferendi occasio tolleretur. Antistes enim conuocato generali totius Provinciæ conuentu, expositis damnis, et iniurijs undequaque illatis à Venetis, acceptum dedecus resarcire, amissaque oppida recuperare, se decreuisse affirmauit, magna adauctus spe hostium audaciam reprimendi si omnes unanimiter ad communis libertatis deffensionem conspirarent, adiunctis præcipuè validis Sigismundi Cæsaris auxilijs, quæ sibi ab illo tum amoris intuitu, tum Comitis Ortemburgij opera summa affinitate sibi coniuncti, perlibenter pollicita, ipse profitebatur. Perspecta Ludouici voluntate, omnis conuentus quæcumque auxilia hilari animo pro virili obtulit, et abiecta pacis mentione, omnium animi ad bellum inclinare videbantur. Quamobrem Veneti, cognita per exploratores Antistitis voluntate, et quæ ab eo, ad ipsorum perniciem moliebantur, cum Hernesto, et Federico Austriæ Ducibus foedus inierunt, quo facilius Cæsaris, et Antistitis conatus irritos redderent, priorique exercitui, eodem Malatesta Præfecto multas alias copias adiunxere. Paulò autem post octauam Idus Ianuarij Adutrientium Legati Dulmetium aduenere nunciantes, Federici Austriæ Ducis exercitum conscriptum, armatumque, in eorum finibus, iuxta Ampetium Pagum consedisse, sibique ingens imminere periculum, quapropter opem ab eis, rebus suis

afflictis postularunt. Dulmetini haud mora triginta peditum subsidium decreuere, quos sub Daniele Mipitino, Nicoleo Janiseo, et Odorico Deciano Præfectis, primo quoque tempore, unacum alijs Utinensium, Ciuitatensium, Glemonensium, et Venzonensium auxiliarijs copijs, iusserunt proficisci, deique omnibus Antistitis iussu, Daniele de Monte, supremo Duce constituto. Cum autem manus iste paulo supra Ampetium spene castrametatæ, et inimicorum audacia compressa est, et a quotidianis incursionibus, quas in Cadubrium facere consueuerant, destiterunt. Sed parum abfuit, quin post modicum tempus unius hominis insolentia, Forojulienses, et Carni maximum fuerint detrimentum recepturi. Quidam enim Negronius Pontillius, summę inter Cadubrienses auctoritatis, Uniuersis eorum copijs præerat, uir quidem ad belli munera obeunda satis impiger, sed nimia arrogantia, inexpletaque auaritia præditus. Huic quoque Cadubrienses, annonę, pro totius exercitus usu, curam demandauerant, et præsertim ut subsidiarijs militibus necessaria facerent importari; sed cum intestino quodam odio Dulmetinos prosequeretur, nedum eis locum castrametandi incomodissimum tribuit, ita ut sub dio esse uiderentur, uerum etiam quæstum præcipue in commeatibus procurabat; nec contentus, quod eis rerum omnium induceret necessitatem, corruptam etiam ac fedam tantummodo annonam præbebat. Quod cum aliquamdiu milites Ductores[que] ue pertulissent, tandem commoti, rem Danieli de Monte detulerunt, ut ipse, qui Antistitis iussu uniuersis præesset copijs, tot, tantisque et incomodis, et iniurijs consuleret. Verum siue Negroni consilia ignoraret, seu ipsis se opponere non auderet, rem quotidie differebat, ex quo deterior in dies fiebat Carnorum conditio. Consules quoque, ac Vicarius de his omnibus certiores facti, rem primo parui pendere, mox etiam Carnos milites contemnere.

rere, et perdamnedo despicere uisi sunt; ita ut clarus Negronus, dum nonnulli palam illius detestarentur auaritiam, insipij in eos satellitibus suis pluribus confectos uulneribus, semiuiuos in Castra detrusit. Exasperati, ut par erat, et Praefecti et milites ultionem moliuntur, quotiescumque se dederit occasio. Euenit enim, ut tertio Nonij Februarij a Negrono in domo Petri Notarij, Cadubriensis Amperij incolae, uniuersum militum Ducumque conuentum conuocatum sit, exceptis Dalmetinis, quos ignominiae causa accersiri uetuerat. Hi cum omnibus suis copijs e castris mouentes, Consilij locum adorti, deiectoque Hyppocaustri ostio, dum omnes timore perterriti tam repentini impetus exitum expectant, ne quis loco se moueat, edicunt, nullum enim se laesuros, praeter eum, à quo toties publicas, priuatasque iniurias acceperant. Hac mora Negronum comprehendunt, qui se in Consilij potestate futurum, et de sibi obiectis rationem redditurum pollicebatur, innumerisque uulneribus confossum, et necatum frustatim conciderunt, indeque protinus recedentes, Vecellium Vecellio, Antonium Barnabo, et Petrum Notarium praedictum, uiros inter Cadubrienses primarios, tamquam obsides secum abduxere, mortem minati, si quis iter in Patriam impediret. His cum pignoribus, peractis per Cadubrientium fines, millibus passuum quindecim, ut ad montem Mauium peruentum est, uiros illos ad suos remiserunt, ipsique Patrios ad Lares reuersi sunt.

Paucos post dies Vecellius, et Antonius supradicti Cadubrientium nomine Tulmetium applicauerunt et contra militum Praefectos, ac milites ipsos in Consilio huiusmodi orationem habuisse fertur Vecellius. Militum uestrorum, dum Austriae exercitus nostris finibus insedisset, praesidium postulauimus, illudque à uobis Tulmetini Ciues, cum uestram notissimam sedulam continuatam esse noueretis, libenter praestantibus, multo tamen nostro malo recepimus. Ut enim primum ad nos peruenere, siue sua pernicaci natura ducti, siue a suis Praefectis coacti,

nulli obtemperantes, segniter, otiosè, negligenter, contumaciter, omnia agere cœperant, ullo pudore, nec mētu coercente. Negronus Pontillilius Consiliy noster, nostrarumque gentium Præfectus, uir et consilio et manu promptus, quantum nobis eorum pertinacia detrimenti, propter hostium propinquitatem, subsequi poterat, facilè prospiciens, primò leniter admonere, mox cum nihil proficere cognouisset, asperius aliquanto, minis etiam additis, ut rerum status exigebat, cum eis agere cepit. Quare ingens in illum, utrorum peditum odium exortum, et cæterorum militum seditionem concitare conati sunt, sibi ab eo comeatū præ alijs cariorem, corruptumque, ac fædum tradi, ut questum faceret conclamantes. Sed cum penes illos, qui uiri illius integritatem, probitatemque cognouerant, nihil proficerent eorum maledicta, nullumque sibi fidem præstari uidissent, eo eorum effrenata audacia, ut tertio Nonis Februarij, in ipso Consilij loco, nobis omnibus (proh dolor) spectantibus, Negronum prædictum crudeliter necauerint, iniectis insuper in nos impijs manibus tanti uiri sanguine aspersis, uinctosque ad montem usque Maurum deducentibus, ubi pluribus affectos iniurijs, tandem dimiserunt. O efferatam audaciam, o facinus graui pena puniendum! Has igitur publicas, priuatasque iniurias prosecuturi, ad uos Sulmetini missi sumus, ut audita uestrorum militum, socialis fidei uiolatione sciatis quoque, hæc omnia cum manifesto Cadubrij periculo, nec minori uestro dedecore, perpetrata fuisse. Nec ideo nunc à uobis, tam nefandi facinoris uindictam postulamus, quod tunc uel animus, uel uires, ad ulciscendam iniuriam nobis defuerit; sed quia inconsonum sanctæ societatis legibus uidebatur, etiam lacessiti, in eos desæuire, qui nostræ fuerant a uobis commissi fidei. Instans inimicorum acies distulit ultionem in tempus, donec sublato ipsorum timore, causam istam ad uos defferendi, ac de atroci crimine, conquirendi facultas data esset. Quapropter hoc a uobis Sulmetini petimus, enixeque postulamus, ut tanti facinoris auctores debita

pena officiantur. Quid enim hac publica religiosius? quid societate sanctius? Quid magistratibus inviolabilius esse potest? Hos tamen immanes homines nec vestræ fidei religio, nec initæ societatis sanctitas, nec publici muneris reverentia à tanto potuit facinore divertere, quin et socios, quos publico edicto tuendos acceperant, deseverent, et quantum in eis fuit hostibus proderent, et supremi Prefecti sanguine, Consilij sedes turpiter cruentavent. Quod si tunc hostes in tanta rerum omnium confusione, nos et presidio vestrorum militum destitutos, et Prefecto, viro fortissimo orbatos, aggressi essent, actum profecto fuisset de salute nostra; sed quos sociorum proditio destituerat, hostium cruor et ignorantia salvos fecit. Non ignoramus plura illos in Nerorum crimina, ab ijsdem pro exculpatione sua facta, et adinventa retulisse, quorum nihilominus falsitas, si ea qua decet diligentia, huius rei veritatem inquireris, facillimè patefiet, et illius hominis innocentiam ceteri militum ductores demonstrabunt. Sed si quod dignum etiam animaduersione in illos Nerorum admisisset, non tamen ipsos decet milites in sociorum Prefectum arma illico stringere, illumque indicta causa interficere, cum id ne quidem ipsis Prefectis in milites, si forte quidquam culpabile puniendumve perpetraverint, inconsulto facere liceat. Facinus hoc militari disciplinæ incongruum, humanis, divinisque Legibus contrarium, atrox, immane, senum singulari punitione dignum, prorsus censendum est, ne in posterum militum animos, obrepet pessimi imitatio exempli. Vos igitur, cum vestri milites, nostri præsidij causa missi, omnium que rerum et consiliorum participes effecti, eos, quos tueri debuerant non solum deservierint, sed etiam prodiderint, et oppugnaverint, nunc demum cognita veritate, quod ad vestram famam existimationem, salutemque comunem pertinet, prospicite, atque consulite.

Postquam

Postquam Vecellius dicendi finem fecit, Daniel Misitinus, qui tunc Consilio aderat, iactis a Tuniseo, et Decimo in eum oculis ita respondisse fertur. Si eandem Cadubrienses diligentiam, ad reperiendum singularem sui Praefecti temeritatem, et improbissimi inexplebilemque cupiditatem, nec non ad repellendas varias illius in socios, de ipsis optime meritos iniurias adhibuissent, qua in tam calumniosa accusatione instituenda uti videntur, profecto nec ipsi, ô Cives eorum, à quibus toties deffensi, et conservati sunt, tam tabem ingratissime impugnarent; nec nos pro improbissimi hominis nece apud vos causam diceremus. Nulla est enim in universo Foro iulio Civitas, non Oppidum, non Castrum, sive est ullum, quod non huius calamitosi belli tempestate vestrorum a nobis peditum subsidium petierit, et acceperit, pluraque ex iis suae libertatis conservationem, nostrae vestrorumque militum fidei acceptam referunt, quos quidem semper plurimis laudibus per litteras ornatos ad vos remisere, quae posteris etiam tum vestram in Provincia conservanda diligentiam, tum vestrorum militum fidem, et fortitudinem demonstrabunt. Nunc primum, ~~non~~ illorum quippe errata, nihil enim ab iis, nisi pro publici, privatique honoris conservatione actum est, sed illorum ad quos tuendos missi fuerant, perfidia effecit, ut eorum accusationem audiatis; quam quidem animadverti in duas divisam esse partes, quarum alteram segnitiem nostris, militiae, laborisque detrectationem accusatores abiicere ausi sunt: alteram ~~[illegible]~~ vero egregii eorum militum Praefecti obitum deplorarunt, atque ~~[illegible]~~ harum duarum partium prima illa, quae gravissima esse debebat, ita fuit infirma, et levis, ut illos lex magis quaedam accusatoria, quam vera dicendi facultas, aliquid in nos dicere coegerit. Prospicite autem ô Cives, quanta sit innocentiae vis in utramque partem videte, quo descendam, quam longe a deffensorum consuetudine, cautioneque discedam! omnes fere

Foroiulij Ciuitates pro uirili Cadubriensibus contra Austriacos Duces
militum presidia misere, pluris, omnibus rebus, ex uniuersa Pro=
uincia fortissimi militum Prefecti, totiusque honestissimi uiri
interfuere, qui militum uestrorum, uel uirtutis uel ignauię testes
esse potuerunt, cum eorum uerbis hoc dico, idque non timere con=
firmo, fides enim una alicuius militum Prefecti proferatur, in
qua uestigium sit aliquod, ex quo nostra militumque uestrorum
ignauia cognoscatur. Unum ex illo Prefectorum militumque nu=
mero testem fide dignum producant, qui eorum in hac parte con=
firmet accusationem, uere ab eis accusatum esse concedam. Profecto
multos, ò Cadubrienses satis idoneos testes, et conscios uidetur fortuna
ipsa esse uoluisse earum rerum, que apud uos, à uobis geste
sunt, quem ex tanto honestissimorum hominum numero testem
ignauię nostrę producere potestis? quis ex numero, qui auctor
placeat, eo nos iam laudatore utemur et teste. Dubitatis igitur
adhuc, ò Ciues quin id, quod ab initio uobis proposui, uerissimum
sit, non uestrorum militum errata, sed accusatorum perfi=
diam in causa esse, ut hanc in eos accusationem audiatis?
Nonne uobis uidentur isti maledici potius conuiciatores, quam uehe=
mentes accusatores? Quoniam itaque uidetis et cognoscitis, qui nos
quomodo, et quam ob rem oppugnent, statuite nunc, utrum uobis
hac in parte militum uestrorum, toties probatę, exploratęque
fidei, et uirtuti credendum sit, an accusatoribus ipsis, quibus
nec per iracundiam fides, nec propter infidelitatem honor ha=
bendus est. Venio nunc ad egregium eorum militum Prefectum,
quem quidem quo nomine appellem, nescio. Si enim eum
auarum fraudolentum, audacem dixerim, et perfidissimum,
uereor ne, aut grauioribus utar uerbis, quam mea fert na=
tura, aut leuioribus, quam causa postulat. Quid enim tam
inhumanum, tam immane, tam ferum, quam eis, a quibus beneficia
receperis, ne dum parem gratiam referre, sed etiam malefacere?

Numquid autem audebunt accusatores isti, licet impudentia his predicti singulari, id negare, quod omnibus palam est, Negronum scilicet illum, nedum nos, militesque nostros, qui Caductrium pro illis sanguinem effundere, uitamque exponere parati, acces seramus, in hyeme sub dio pernoctare coegisse, uerum etiam nefariam in commeatibus, improbissimi questus rationem nobiscum exercuisse, cariora omnia, ac eadem corrupta, et fetida nobis exponendo; ita ut fuerit militibus nostris, propter sociorum auaritiam, inedia pereundum, nisi ipsimet saluti suae consuluis: sent. Quid hoc autem nedum uniuerso illo exercitu, Praefectisque omnibus, sed toto etiam Caductrio clarius? quid indignius? quid mani festius proferri potest? Illius tamen hominis improbitatem, quam fieri potuit, dissimulauimus, sed cum in dies in deterius dilaberemur, rem Danieli de Monte, qui Foroiuliensibus copijs praeerat, detuli, eum que instanter egi, ut Negroni, si fieri posset, compesceret cupi ditatem, et ut ne quis de hac re, inter socios, tumultus oriretur, prae caueret. Egit ô Ciues, quam potuit, accurate, ut eum ad meliorem frugem restitueret, quod quidem ipsius Danielis literae ad uos publice conscriptae attestantur. (Hic desunt multa deperdita carta)

Placet ne uobis Caductrienses ita geri magistratus? Aliter profecto, et ut (?) ipsi erant, prudentissime statuit Solon, qui plebeis, sarde Magistratibus et populi Gubernatoribus uelocia supplicia constituit; existimabat enim ab illis quouis tempore sumi posse penas, his autem moram ultionis non admittendam. Jam his nihilominus, torque affecti iniurijs, nil inopportunum nil impetuose agendum esse duximus; sed uobis quamprimum hec omnia significare, ut quidnam in hac re nobis agendum esset decerneretis; ita ut unusquisque facile perspiciat illinc ab initio cu: piditatem pugnasse, et audaciam, hinc autem ueritatem obtinuisse restitisse. Sed uicit demum inexpugnabilem nostram, nostrorumque militum potentiam una hec singularisque illius hominis nequitia, quae nec à nobis sine perpetua infamia dissimulari, nec sine scelere ullo modo

oeti obserat; dum enim nonnulli milites, uiri palam damna=
bant auaritiam, tantus repente furor, sceleris, et audaciæ comes, ef=
frenatum Neronis animum oppressit, ut in eos nil mali expedientis,
quamplures suæ nequitiæ satellites immiserit, pluribus affecit uul=
neribus, et uitæ periculum subire coegerit, nisi plures, qui super=
uenerant Clementis, Ventonique milites eorum impetum excepissent
à quibus Somicini milites uestri, ad nos relati sunt. Oh consue=
tudo peccandi libera, quantam habeat iucunditatem in improbis,
et auaris, cum pœna abfuit, et licentia consecuta
est? Ergò fateor ò Ciues, militum uestrorum impetum continuimus,
ne illico in Cadubrientium cateruas arma pararent, sociorumque
suorum iniurias uindicarent, ita ut magna hinc clades subsequi
potuerit, nisi unius hominis mors innoxios à cæde preseruasset,
cuius quidem pœna, licet iustissimè, nimis tamen tardè sum=
pta, et uestrorum militum existimationi consuluit, et liberum eis=
dem ad uos redditum reseruauit. Si enim poterat Neronis per
uim, et sceleris, quod libebat, et quod poterat, id audebat, quid nobis
erat agendum, cuius hominis fides imploranda, aut quomodo illo
uiuo, ad uos milites incolumes reducere potuissemus? Quamobrē
cum hæc esset nobis proposita conditio, ut aut iustè, piéque tot
iniurias ulcisceremur, milites que nobis commissos seruaremus,
aut acerbè indigneque omnes moreremur, iniurias ulcisci, quā
ullo modo emori ignominiose, satius esse duximus. Nunc autem
hominem quisnam his rebus cognitis circumuentum dicet, aut indignè
interfectum? aut propter illius necem, societatis à nobis iura esse
uiolata? numquid illum ab eo sociale in nos officium prodijt? aut
non potius uniuersa illius consilia, sceleris, uim, latrocinium, omnia
denique, preterquam ius, quam officium, quam probitatem continebant.
Enimuero cum non genus aliquod amicorum, et hostium sit, sed e factis
horum utrumque censeatur, ac eos qui hostilia faciunt pro hoste
ulcisci, lex liberum faciat, nobis profectò, hominem illum, qui nos

totiis contumelia affecerat, cuius aculeos, prudentes, ac boni viri difficillime patimur, fame postea, inedia, et gladijs domum ipsius, occidere conatus est, impune interficere posse, dicendum eis. esse sunt, quae a vobis pro publici, privatique nominis conservatione acta sunt, quod licet non sine scelere, nec sine perpetua, vestraque infamia, omitti potuerint, non tamen a vobis civica corona, tot civibus vestris conservatis, Romanorum more donari postulamus. Sed ut vim tantam à vobis, scelusque à corpore, à capite, ac vita demum ipsa, cum illius improbissimi hominis nece impune liceret expulsare, demumque hoc vobis persuasum esse cupimus grati populi esse premijs afficere bene-meritos de se cives, virorum autem fortium, ne supplicijs quidem ullis moveri, ut fortiter eos fecisse poeniteat. Mistini orationem audientium fremitus subsequutus est. Remotis autem alijs, consilij sententia haec fuit, ut per iudices, omni diligentia de hac re inquireretur, qui postea de statu causae consilio referant, a quo aequa lance, quod aequitas, et iustitia postulaverit, decernetur. Sicque Cadubriensium Oratores responsum est. Sed has civiles controversias, publica foriiulij res in aliud tempus distulerunt. Sigismundus enim Imperator cum 12. equitum, 8 verò peditum millibus, provinciam ingressus, Arrium Castrum obsederat, cui Iulmetini, Antistitis iussu, pedites suos, et bellica instrumenta ad Urbium expugnationem necessaria contulere. Paulloque post capto Arrio, deiectis undique Venetorum copijs, Usaij exercitus eodem Philippo Florentino Duce, omnia forijulij oppida, castraque prius à Venetis devicta, recuperavit, et ductis ultra Liquentiam copijs, Mottam oppidum, eidem flumini insidens, obsedit, in quo Venetorum praesidium residebat. Sed cum 14 Kal. Augusti sex militum Venetorum millia, qui pro tollenda Mottae obsidione, adveniebant, in hostes inopinanter incidissent, facta quae tumultuaria

pugna, in qua ex Venetis quamplures cecidere reliqui fugam arripui:
ssent, Pannones recuperato oppido, pari facilitate castra quoque
omnia, Sarvitium usque recepere. Quare Veneti annum postea
Malatestam cum valido exercitu, hostium conatibus obiecerunt, qui
cunctando potius, quam aperte dimicando, eorum insolentiam ne
ulterius progrederentur, continebat, ita tamen, ut eos saepe captata
occasione, per agros nullo ordine vagantes, male affectos, pedem
referre cogerit, et assiduis concertationibus valde attritos redderet. Domi
Sigismundus belli odio affectus, et Concilij generalis, quod antea
Constantiae indixerat, et inchoauerat, perficiendi cupidus, Thoma Mo:
cenigo, et Antonio Contareno Venetorum Legatis, Tergesti, quo ipse
multo ante se contulerat sub fide Regia ad se vocatis, quinquen:
nalis cum eis inducias indixit. Huius postea Caesaris opera, et di:
ligentia Constantiense Concilium perficitur, in quo fides Christiana
quae iam multis annis ferre titubare videbatur, fortior resurrexit.
in eo enim, depositis alijs pro Pontificatu contendentibus, Martinus V.
qui prius Columna dicebatur, Pontifex electus fuit et ita scisma
pessimum annorum fere 40 finem habuit. ibi quoque plures
haereses damnatae, et duo Haeresiarchae Ioannes Hus, et Hieronimus
combusti sunt, pluraque alia ad Christianae fidei unionem perti:
nentia, pij istius Caesaris opera, instituta sunt. Exacto induciarum
tempore, bellum iterum hinc inde restauratum est, et anno Domini
1418. quinto idus Maij Philippus Arcellius cum Venetorum copijs
Seravallem aggreditur, et cum altera ex arcibus edito loco sitis expu:
gnat. Qua re cognita, Christophorus Cucanius ultra Tiliauentum
ab Antistite Locumtenens constitutus una cum Vincislao Spi:
limbergo, et Iacobo Valuasono simul recedens cum expedita militum
militum manu, celeri gradu, Seravallum, et Venetos nihil mali
expectantes, aggressus, a Boemis adiutus, qui ad ulterius arcis prae:
sidium morabantur, Oppidum, et arcem captam recuperavit, plu:
ribus ex hostibus interfectis, caeteris vero in fugam coniectis. Et
eodem fere tempore, alia Veneti exercitus pars una cum Tristano

Sauorgnano, in qua erant equites bismille, Tiliauentum pertransiuit, et uastatis undique agris, ad Utini mœnia se contulit, captisque quampluri= mis graui preda onusti milites inde recedentes, inter oppidum S. Danielis et Lacum ei proximum, castrametati sunt. Quare Tulmetini oppidanis S. Danielis, Simoni, et Ioanni Coloretis, a Zaganiensibus, ita per literas postulantibus, sagittariorum presidium tradiderunt. Hostes uero, cum Tristitis copias Utino egressas, Ioannemque Coloretum, cum adiacentium Castrorum militibus, per exploratores appropinquare cognouissent, ultra Tiliauentum se recepere; quorum dum timeret aduentum, Fanderpiras Pulcenici Comes 40 sagittarios à Tulmetinis per literas petijt, et recepit. Tristanus postea et Venetorum milites Canipam oppidum edito loco situm, undique prius depopulatis agris, magna ui agressi sunt; sed Boemi ad loci presidium constituti hostes uiriliter exceptos multis eorum interfectis, multisque pluribus uulneratis, amissa omni preda ab oppido recedere coegerunt. Ludouicus ergo Patriarcha, tanto se bello, uiribus imparem esse cognoscens, ad Sigismundum, auxilia conducturus in Pannoniam se contulit, relictis Enrico Concordiensi Episcopo, et Federico Vuetesteino Foriiulij Locumtenentibus. Ubi postea anno 1419 Venetorum exercitus sub eisdem Ductoribus, iterum citra Tiliauentum se contulit, cumque Castrum Pozanum, Villaltam, Caporiacum, et Maruttium per deditionem re= cepissent, uastatis prius Colloreti agris, quia Simon, et Ioannes ac ceteri illius Castri Consortes imperata facere recusauerunt, ad inferio= ra Patrię loca proficiscuntur. Quare Utinenses, timentes ne Zoua= cienses ab eis obsiderentur, has Tulmetinis literas tradiderunt, ut ab eis ~~[illegible]~~ tam ad Utini, quam Portusgruarij defensionem, presi= dium obtinerent. Honorabiles, prudentesque amici nostri singularissi= mi, salutem optimam, et omne bonum. Dominus Locumtenens, et nos heri mittebamus ad uos, et Glemonenses, et Venzonenses, honorabilem uirum Iacobum Cergneum cum literis credentialibus D. Locumtenentis, et nostris; sed quia in itinere ab hostibus aggressus, fugam arripere coactus fuit, nec audet amplius ~~illuc~~ illuc se conferre; Rogamus

ergo amicitias vestras vt coadunare velitis maiorem gentium numerum, prout vobis possibile visum fuerit, et precipuè Sagittarios, eosque paratos tenere, et casu, quo necessitas invmberet propter hostilis exercitus insidias, nobis velitis quam citissime subvenire, dum à nobis fueritis requisiti, prout et nos eveniente casu, sumus, et erimus ad omnem requisitionem vestram pro virili parte parati. Interim Oratores nostri concordiam procurant, quod Deo dante sequetur, non obstante, quod Civitatenses illud omninò perturbare querant, et solliciti sint ad damna nobis inferrenda, prout colligere poteritis ex tenore iteratum exemplo literarum Oratorum seu nos interceptarum, quas vobis dirigimus presentibus inclusas. Preterea multum solliciti sumus de Portugruarij statu, quia oratores nostri nobis scribunt magnum ei periculum imminere presertim propter instabiles ruralium mentes, qui plures, et potentiores sunt in ipso Oppido quam Cives, et cum hodie hostium exercitus ad eorum damna conversus sit, petunt à nobis peditum subsidium, quod eis missuri sumus, nec dubitamus quin vos illud idem facturi sitis, quos omnibus in rebus ad Patrie libertatem conservandam, pre ceteris promptiores fuisse cognovimus. Valete. Datum Vtini 12. Maij 1419. Decem deputati ad regimen, et Consilia, et Commune terre Vtini. Veneti conductis ad Portusgruarij Oppidum copijs, cum admotis undique bellicis tormentis, illud expugnaturi viderentur, consternati Oppidani, obtentis prius tridui inducijs, quarta obsidionis die, in hostium potestatem concessere: et illico obtentis tot elatus victorijs, inde recedens, ad Vtinum se contulit obsidendum, in quo paulo ante, vallidum Dulmetis, Glemone, et Ventioni presidium supervenerat. Quare paucis ibi diebus, hostis frustra consumptis, cum nulla fieret deditionis mentio, soluta obsidione ad Austrie Civitatem profecti sunt, diversisque circumadiacentibus Pagis, cum inter Civitatenses, et Venetos de concordia, et unione ageretur, Veneti prope Quadrum pagum statiua posuerant. Superiora autem oppida cum eos per exploratores cognouissent ad ipsorum damna profecturos, Dulmetini etiam prope Lacum Cavetiensem, per quam in eorum provinciam patet iter,

magno presidio imposito muniuere, Ventionensibus quoque, et Clemonensibus tradito militum presidio. At multo post Veneti equites in Pramperzinos colles irruentes, omnibus illis uassatis, expotaque, ac depredata Arcianea, cum nonnullis Clemonensibus extra oppidum deprehensis, ad ipsum usque oppidum excurrere. Quare Clemonenses cum Julmetinorum presidio facta repente irruptione, hostiles equites aggressi sunt, et aliquandiu acriter inter eos pugnatum est. Demum uero Veneti, locorum difficultate, et hostium multitudine undique in eos confluentium, pedem referre coacti sunt, nonnullis ex eis uulneratis, tribusque ex equitibus captis. Interim sexto idus Julij Ciuitatenses ad Venetos defitiunt, et ab eis in Ciuitate recepti ea lege, ut Sigismundo Cesari, et alteri cuicumque a superioribus partibus descendenti, aduersarentur, bonaque omnia Tristani Sauorniani, et eius attinentium, qui Venetorum partibus studuerint, restituerint. Quam tandem deditionem Ciuitatenses per litteras tam Utinensibus quam Antistiti et Julmetinis conscriptas, uarijs artibus dissimulare conabantur. Sed cum omnibus Ludouici partes sequentibus fidem suam suspectam esse cernerent: misso demum 8. Kal. Aug. ad Utini ianuas tibicine, se publicos Antistitis et Utinentium hostes professi sunt. Ceterorum tamen populorum animos rei nouitate consternatos, Federici Valentinij ex Pannonia reditus exclarauit. Is enim Ludouicum a Buda Ciuitate recepisse, cum magno equitum numero, paucosque post dies adfuturum esse retulit, et demum Ludouicus, octo decem habens equitum millia in Forumiulium peruenit, collectisque et superiorum oppidorum copijs, ad Butinicum agrum consedit, et Ciuitatenses obsidere cepit, cuius interim iussu Sclauium uiam ne quod inde Ciuitatensibus auxilium proficisceretur, Julmetini, et Ventionenses distruxere. Sed cum multis circa Urbem ipsam consumptis diebus, nullam per uim illam, aut deditionem consequendi spes appareret, Thadei Estensis cum Venetorum ~~exerc~~ exercitu aduentum Ludouicus extimuisset, urgente iam frigore, uassatis undique circa Oppidum edificijs, et arboribus, cum equitibus ipsis iterum in Pannoniam redijt, maiorem, ut aiebat ueris tempore militum numerum adducturus. Dum omnium animi suspensi rei euentum expectarent, Antistitis absentiam rebus

suis plurimum conducere existimantes, Veneti cum octingentis equitibus, et peditibus quatuor millibus Thadeo Estense Prefecto Feltrum obsederunt; quare de propria solliciti salute Bellunenses propter hostium propinquitatem, per Michaelem Milliarium Oratorem suum 6. Kal. Martij 1420. a Tulmetinis peditum presidium rogaverunt, quibus ipsi omnia ad eorum usum necessaria, que proprio durante bello pollicebantur, eisque Tulmetini centum milites sagittarios concesserunt, quorum tamen opera uti non potuerunt; Feltrenses enim gravi pressi obsidione, omnique auxilio destituti, paulo post sese Venetorum Imperium devenere, et statim exercitus expugnato quoque Junillano Castro tanta Bellunum cinxerant obsidione, ut tutto milites nostri ad eos ingredi conati sint. Quare Tulmetini ~~ad~~ eosdem Cadubrium proficisci iusserunt, ita petentibus Erasmo Trisaco Cadubrij Capitaneo, et ipsius loci Communitate. Interim pridie Kal. Aprilis Civitatenses cum Venetorum presidio Castrum Rosaccium aggrediuntur, sed pluribus eorum interfectis et vulneratis presidij virtute se infecta decessere; et eodem fere tempore Aloisius, et Nicolaus Stratoldi ad Venetos defecerunt Thadeo Estense Venete Reipublice nomine eos in Societatem recipiente eodem quo Civitatenses iure fuerunt accepti: et quia Stratoldi Dacinium Castrum possidebant pro quingentis aureis per eos erogatis, actum inter partes est, ut quatenus Castrum illud Trystani Savorniani iuribus pertineret Venetorum Princeps huiusmodi definiret controversias. Inclinate demum mense maio Bellunum quoque ad Venetos pervenit, qui parvo postea negocio Seravallem, et exinde Conejlanum, Sacillum Castra, et multa ultra Tiliaventum oppida recepere. Moxque hostes ipsi, diruto prius funditus Prata oppido, flumen ipsum transeuntes, cum omnibus copijs Utinum obsidione cinxerunt, dumque sexcenti Veneti milites, ut se ipsorum exercitui coniungerent, prope Cordovatum Castrum pervenissent à Nicolussio Prattense, Federico ~~Porliense~~ Porliliense, Jacobo, et Vulcino Valvasonijs, ac Francisco Prodolonio cum Forojuliensibus copijs in fugam versi sunt, pluresque eorum interfecti. At Utinenses cum interim gravi undique pre=

merentur obsidione, nullamque auxilij spem in Antistite repositam esse viderent, cuius reditum licet pluries per literas requisitis fecisset, frustra tot mensibus expectauerunt, pluresque quotidie mortales pestilentia interierint, omni subsidio destituti, praeter eos, quos à superioribus Oppidis milites acceperant, nec sibi posset grauiora post contingere si ultimum belli euentum expectarent, pactis cum Venetorum Praefectis inducijs, ut eis ad Venetum Principem Legatos licet ad certum diem mittere liceret, se suaque omnia Venetis tradidere. Capto autem Utino, essentij recepto prius Colloreto, et adiacentibus Castrij, omnes copias ad superiora Oppida eduxit, et cum Glemona et Ventionum omni auxilio spoliati in Venetorum potestatem deuenissent, Tulmetium quoque, postquam omnia fidei, et gratitudinis argumenta praestita esse viderentur in Venetorum patrocinium voluntariè se dedidit, seruatis tamen priuilegijs sibi per antea ab Antistitibus concessij.

Finis.